

De origine definitorii in Ordine Praemonstratensi

Inquisitio historico-iuridica

Statuta nunc vigentia in Ordine Praemonstratensi quattuor distinctiones habent. Distinctiones istae successive tractant : 1. de Regimine ; 2. de Personis ; 3. de Observantiis regularibus ; 4. de Processibus, Delictis et Poenis. Prima distinctio subdivitur in tres partes : 1. de Capitulo generali ; 2. de Abbate Generali ; 3. de Officialibus Ordinis ¹⁾.

Primum locum in regimine Ordinis occupat Capitulum Generale. De quo haec dicit statutum 17 : « Suprema auctoritas in Ordine residet penes Capitulum Generale, instructum potestate legislativa, iudiciaria et coactiva, ad normam sacrorum Canonum et Statutorum exercenda » ²⁾. In ordinatione interna vero Capituli Generalis, speciale adiutorium Abbati Generali praestare debent illi qui dicuntur : *Definitores Capituli Generalis*. Hoc nomine designantur quattuor abbates de regimine, qui eliguntur per suffragationem secretam Capituli, immediate post caeremonias liturgicas quibus Capitulum initium datur, post recognitionem capitularium et assumptionem secretarii Capituli, et ante ipsas tractationes Capitulo subiectas sive subiciendas. Sic enim legimus in Stat. 36 : « ... eorum est, praeter ea quae Statuta suis locis iis imponunt, in omnibus quae pro felici successu Capituli utilia videntur, *auxilium* praestare » ³⁾.

Inter Officiales, de quibus sermo fit in Statutis Ordinis, tres dantur species, quibus nomen « Definitoris » tribuitur. Nempe :

¹⁾ *Statuta renovata Ordinis Praemonstratensis*, Tongerlo, 1947; *Addenda Statutis renovatis Ordinis Praemonstratensis*, 1955.

²⁾ Vide n. 1, stat. 17.

³⁾ *Ib.*, stat. 36, n. 1.2.

definitores Capituli Generalis ; definitores Ordinis ; definitores Circariae ⁴⁾. Omnes et singuli isti definitores sunt administratores aut consilarii in regimine Ordinis vel Circariae. Munus eorum generale est auxilium praestare. Quod penitus determinatur in descriptione celebrationis Capituli Generalis.

1. In Capitulo Generali ordinatio negotiorum tractandorum ipsis, sub praesidio Abbatis Generalis, committitur ⁵⁾, simul ac ordo servandus in proponendis, discutiendis et resolvendis quaestionibus. Quaestiones Capitulo submissae resolvi possunt vel per sessionem plenariam Capituli, vel, sub conditionibus in Statutis determinatis, per sessionem Definitorum. Ita ut locus detur distinctioni inter modum ordinarium et modum extraordinarium in dirimendis quaestionibus Capitulo Generali submissis.

Modus ordinarius habetur in suffragatione vocalium Capituli. Suffragatio praescribitur a Statuto 41, sub his conditionibus : 1. quando a exigitur a iure ; 2. quando, deliberatione habita, opinionum varietas perseverat ; 3. ad instantiam Abbatis Generalis aut quinque saltem vocalium. Quando vero post suffragationem talem secretam solutio non datur, negotium remittitur solvendum ad Definitorium : modus iste quaestiones solvendi, extraordinarius dici debet.

In Statuto 39 alia functio Definitoribus Capituli indicatur. Res novae in decursu ipso Capituli tunc solummodo discussioni publicae proponi possunt, si hoc expresse a Definitoribus conceditur. Insuper : ob graves causas, Definitorium — aliis personis exclusis — quaestiones solutas novae deliberationi Capituli submittere potest. Praeterea ius est Definitorum dare consilium in ordine ad praeparationem elenchi illorum, quos Capituli praeses dignos ac idoneos iudicat ad munera Officialium Ordinis implenda ⁶⁾. Vi Statuti 45, § 3, ius est huic Praesidi, cum consensu Definitorum Capituli, recusandi electionem factam, si certo ipsi constiterit de indignitate illorum qui electi fuerint vel non idoneitate illorum qui electi fuerint, atque consequenter procedendi ad novam electionem.

In ipso Capitulo sessiones Definitorum habentur tempore et loco determinatis a Praeside, et in his conventibus resolvuntur omnes et singulae quaestiones quae Definitoribus a Praeside vel

⁴⁾ *Ib.*, stat. 30-36.

⁵⁾ *Ib.*, stat. 38, n. 2.

⁶⁾ *Ib.*, stat. 45, n. 2.

Statutis committuntur. In sessionibus his nemo praeter Praesidem et Definidores intervenire potest; apparet exinde praesidem ipsum esse de iure habendum qua verum definitorem cum illis abbatibus de regimine, tunc munere definitoris fungentibus. Tandem, statutum 52 indicat ad Definitorium spectare; resolutiones, sententias et litteras communicandas a Capitulo, et quae secundum ordinationes Statutorum rite promulgari debent.

2. Inter varios Officiales Ordinis definidores primum locum tenent, in quantum funguntur munere consiliariorum Abbatis Generalis. Sic enim statuitur: « Consilium quod Abbatem Generalem aduvat in regendo Ordine, constat quattuor definitoribus ». Inter alia quae a Statutis de his Definitoribus determinantur, haec notari possunt: Definidores illi debent esse praelati Ordinis, id est: Abbas vel Prior domus sui iuris, seu de regimine, aut sede vacante vel impedita, administratores, qui sint religiosi Ordinis. Unus solummodo de eadem canonica, vel duo de eadem Circaria munus Definitoris assumere possunt. Definitorum istorum munus perdurat usque ad proximum Capitulum Generale, id est, iuxta ius vigens, regulariter per sex annos ⁷⁾. Si propter aliquam rationem Definitor quidam munere suo fungi non amplius valeat, Abbas Generalis, cum consensu aliorum Definitorum, constituit alium in successorem. Definidores hi convocantur semel in anno ad negotia Ordinis tractanda. Urgente necessitate, frequentius currente anno convocari possunt. Uti consilarii Abbatis Generalis, consilium et consensum dare debent secundum sacros canones et Statuta Ordinis ⁸⁾. Acceptatio

⁷⁾ *Ib.*, stat. 16, n. 1.3; stat. 23.

⁸⁾ Stat. 90. Usus huius terminologiae in ordine ad consiliarios Abbatis generalis satis recens est. Pro prima vice occurrit in Statutis promulgatis anno 1927. In hac recensione Statutorum Ordinis, stat. 329 tractat de negotiis quae Capitulo Generali reservantur. Hoc in loco electio trium definitorum Ordinis est negotium Abbati generali reservatum; danturque rationes huius reservationis: « Definidores Ordinis, de quibus hic occurrit mentio et de quibus postea ex professo agitur, sunt consilarii Abbatis generalis. Selecta fuit illa denominatio quia iam est in usu Ordinis. Abbates enim, qui Abbati Generali auxilio sunt in Capitulo Generali, vocantur Definidores Capituli Generalis. Pronum ergo videbatur illis, qui Abbati Generali auxilio esse debent in regimine Ordinis, titulum tribuere Definitorum Ordinis. Et sicut Consilium Capituli Generalis vocatur Definitorium Capituli, ita consilium Ordinis vocari potest Definitorium Ordinis ». *Sacri, Candidi et Canonici Ordinis Praemonstratensis Statutorum Renovatorum Distinctio secunda a Capitulo Generali anno 1927 Tongerloae celebrato recognita, eius iussu typis mandata ac*

renuntiationis vel demissionis extra tempus Capituli Generalis pertinet ad Abbatem Generalem cum consensu aliorum Definitorum.

3. Per analogiam, Definidores Circariae⁹⁾ aequiparari possunt Definitoribus Ordinis, mutatis mutandis, iuxta dispositiones iuris Ordinis. Definidores isti, duo numero, (unus, de iure : Circator Capituli Generalis ; alter : electus in Capitulo Circariae), sunt Consilarii Vicarii Abbatis Generalis in illa Circaria. — De his ultimis Definitoribus (Officialibus Circariae), in hac nostra inquisitione non amplius sermo erit. Inquisitiones nostras restringimus ad Definidores Capituli Generalis, et ad eorum initium in historia Ordinis.

Constat siquidem merito inquiri posse ac deberi : Qualis sit origo potestatis ac functionum definitorum Capituli Generalis ? Investigatio talis in originem harum functionum explicationem vel saltem indicationem praebere nata est evolutionis iuridicae posterioris.

Notum est, maxime recentioribus temporibus, non deesse inquisitiones in historiam evolutionis institutionum religionum, et in earum legislationibus ac formis iuridicis regiminis. In specie, apud Praemonstratenses tales inquisitiones non desunt, sive quod attinet ad ordinem canonicalem in genere, sive ad Praemonstratenses, eiusque fundatores, in quantum ab aliis Ordinibus distinguuntur¹⁰⁾.

Inquisitio nostra momento practico non caret. Inde a promulgatione Codicis Iuris Canonici, et, in specie Canonis 516, in quo consilarii pro Superioribus religiosis in casibus determinatis praescribuntur, nonnihil enim dubitatum fuit de functione ac potestate horum Officialium. Potissimum ideo quod Ordines et Congregationes aetatum recentiorum multo magis quam antiquiores regi solent a gubernio et superioribus centralizatis, uti vocari solent.

Nostra intentio in hac inquisitione limitata est. Restringimus nos ad inquirendum de definitoribus Capituli in eorum initiis. Et quidem usque ad compositionem Odonis in Ordine Praemonstratensi et eius revocationem partialem. Origine functionum Definitorum Capituli hac ratione, pro posse, elucidata, breviter respectus magis

promulgata, omnibusque ordinis ad observandum imposita. Averbode, 1929, Stat. 329, n. 5, nota 1. — Ex hac annotatione apparet originem horum consiliorum tantum hoc saeculo tribuendam esse.

⁹⁾ Stat. anni 1947 (cfr. n. 1): stat. 126 collatum cum stat. 134, n. 4; 128, n. 1.3; et 126, n. 1.

¹⁰⁾ Cfr. periodicum *Analecta Praemonstratensia*, Tongerlo-Averbode, 1925 ss.

iuridicos definitorii considerabimus, in quantum illi detegi possunt in definitorio primitivo Ordinis, saeculo XII.

I. — INQUISITIONES HISTORICAE IN DEFINITORIUM ORDINIS PRAEMONSTRATENSIS.

1. De formatione systematis regiminis in Praemonstrato.

S. Norbertus, in pago « Prémontré » dicto, sito in Gallia septentrionali, in dioecesi Laudunensi (nunc Suessionensi) plures discipulos sibi aggregaverat ut specialem rationem Deo serviendi sectarentur. Ista vivendi ratio laudata fuit a legatis S. Pontificis, Calixti II, scilicet a Petro Leone et Gregorio S. Angeli ¹¹⁾. Hoc factum est decurrente anno 1124. Quando deinde, currente anno 1126, S. Norbertus archiepiscopus Magdeburgensis, in Germania, factus est, nonnullae Ecclesiae, quae sese instituto Praemonstratensi aggregaverant, in discrimen versae sunt. Octo illae Ecclesiae, hoc ipso anno 1126 a Summo Pontifice Honorio II approbatae, cum bulla « *Apostolicae disciplinae* » ¹²⁾, quae modum vivendi monasterii Praemonstratensis sectabantur, agnoverant auctoritatem iuridicam Norberti, eumque qua ducem supremum vitae suae religiosae agnoverant. Vi huius bullae Honorii II, 16 februarii promulgatae, octo hae ecclesiae erant : Stus Martinus Laudunensis, Vivariensis, Floreffensis, Cappenbergensis, Valariensis, Ilbenstadiensis, Sanctus Annalis Metensis, et Sanctus Michael Antverpiensis ¹³⁾.

S. Norberto archiepiscopo Magdeburgensi constituto, ipsi suf-

¹¹⁾ Legati Calixti II, Petrus Leo et Gregorius S. Angeli ita in decreto laudatorio testati sunt: *Omnibus in vestris coenobiis vitam canonicam secundum huius tenorem ordinis profitentibus et in ea permanentibus... benedictionem et peccatorum suorum absolutionem concedimus. Constituentes ne cuiquam omnino liceat hunc vestri ordinis statum commutare.* Decretum hoc laudatorium integre editur a J. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parisiis, 1963, p. 390; in Statutis anni 1630, iterum editis Averbodii, 1898, Praefat.

¹²⁾ Bulla S. P. HONORII II, *Apostolicae disciplinae*, 16 febr. 1126: JAFFE Ph., WATTENBACH G., LOEWENFELD S., KALTENBRUNNER F., EWALD P., *Regesta Pontificum Romanorum ad annum 1198*, Lipsiae, 1885-1888, 7244; J. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 392.

¹³⁾ Cfr. de monasteriis Ordinis Praemonstratensis: R. VAN WAEFELGHEM, *Répertoire des sources imprimées et manuscrites relatives à l'histoire et à la liturgie des monastères*, Bruxellis, 1930; N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, 3 vol., Straubing, 1949-1956.

fectus est in regendo monasterio Praemonstratensi Beatus Hugo ¹⁴). Quamvis non adeo facile sit determinare, inhaerendo fontibus historicis antiquis, quatenus fuerit auctoritas stricte canonica B. Hugonis ¹⁵), videmus plures abbates monasteriorum ad ipsum Hugonem recurrere, quando censent vitam religiosam suorum sodalium in periculo versari. Currente anno 1128, Hugo convocat abbates S. Michaelis Antverpiensis, Floreffiensis, Vivariensem, Laudunensem et Bonae Spei, « pro resarcienda dissolutione Ordinis », vel, iuxta alium fontem antiquum « ad Ordinis sui sinistra corrigenda » ¹⁶). Iuxta *Vitam S. Norberti*, dictam *Vitam A*, hac occasione abbates praesentes huic colloquio determinarunt « *annuatim convenire pro resarcienda dissolutione Ordinis, in recidendis superfluis et necessariis rebus salubriter instaurandis* ». Idem in altera antiqua *Vita Norberti*, dicta *Vita B*, edicitur : « *Abbas Praemonstratensis exposuerat instantem dissolutionem Ordinis in plerisque locis videntes et maiorem futuram metuentes, ad diem statutum in loco determinato convenerunt et quidquid ad praesens in domibus suis superfluum esse videbatur... ad Ordinis sui sinistra corrigenda, firmaverunt* » ¹⁷).

Probari nequit, uti videtur, in his Abbatum conventibus, agi de Capitulo Generali Ordinis stricto sensu. Actum est forte, in hoc conventu Abbatum, solummodo de libera deliberatione habita inter sex Abbates determinatos, ut crisi disciplinari cuidam remedium aptum afferrent ¹⁸). « Merito tamen, ita Marton, considerari poterit (ista communis deliberatio) uti initium et fundamentum quod in posterum, via consuetudinaria, accedente approbatione quoque

¹⁴) H. LAMY, *Vie du Bienheureux Hugues de Fosses, premier abbé de Prémontré* († 1164), Charleroi, 1925.

¹⁵) *Electus (Hugo) autem ille tunc temporis cum patre Norberto morabatur... (Hugo) recessit, duobus adiunctis sibi fratribus, quorum unus in Antwerpiensi, alter in Floreffensi ecclesia pater institutus est.* Ita in *Vita A S. Norberti*: cfr. *Monumenta Germanica Historica* (MGH), SS, t. XII, p. 677. — De auctoritate canonica B. Hugonis, primi successoris S. Norberti, vide H. MARTON, *Status iuridicus Monasteriorum « Ordinis » Praemonstratensis primitivus*, in *Anal. Praem.*, XXVIII, 1963, pp. 257-260; H. MARTON, *Initia historico-iuridica Capituli Generalis Ordinis Praemonstratensis*, Roma, 1964, pp. 95-98.

¹⁶) H. MARTON, *Initia Capituli Generalis in fontibus historicis Ordinis*, in *Anal. Praem.*, XXVIII, 1962, pp. 43-46; *Id.*, *Initia...*, pp. 3-5.

¹⁷) Cfr. *Id.*, *Initia Capituli...*, *ib.*, p. 45; *Initia historico-iuridica*, p. 3.

¹⁸) *Id.*, *Initia...*, p. 67 s.; *Initia historico-iuridica...*, p. 25 s.

suprema pontificia, notam et characterem assumere potuit instituti generalis, et quod, de facto, triginta annis post foundationem Praemonstrati, figuram veri et proprie dicti instituti Capituli generalis Ordinis consecutum esse probatur »¹⁹⁾).

In Statutis Ordinis Praemonstratensis, cuius prima redactio nota edita fuit a R. VAN WAEFELGHEM²⁰⁾ sermo fit de « *annuo colloquio Abbatum* ». Etiam hic quaestio poni potest utrum in illo « colloquio » agatur de Capitulo stricte dicto²¹⁾.

In textibus autem illis, qui de tali « *Abbatum colloquio* » agunt, sermo non fit de definitorio quodam. Neque ulla apparet indicatio existentiae talis cuiuscumque definitorii. Absentiae definitorii variae dari possent rationes. Invocari hic posset : 1. numerus exiguus abbatum convenientium ; 2. penuria veri fundamenti iuridici in organizatione centrali Ordinis ; quod fundamentum aderat postea, quando institutiones Ordinis magis stabiles approbatae erant ; 3. natura ipsa conventuum priorum, quae potius nitebantur in mutuo consensu quam in decisionibus auctoritativis.

H. Marton primam ac certam approbationis pontificiae capituli generalis habiti Praemonstrati agnovit in bulla Coelestini II « *Desiderium nostrum* »²²⁾, quae promulgata fuit 6 dec. anni 1143. Censet proinde bullam « *Sacer ordo vester* », diei 3 maii 1134, quae ab Innocentio II concessa esset, et vi cuius Capitula generalia uti plene approbata ab auctoritate pontificia tunc iam apparerent, non esse genuinam²³⁾.

¹⁹⁾ *Id.*, *Initia...*, p. 68 ; *Initia historico-iuridica...*, p. 26.

²⁰⁾ Haec Statuta edita fuerunt a R. VAN WAEFELGHEM, *Les premiers statuts de l'Ordre de Prémontré*, in *Analectes de l'Ordre de Prémontré*, IX, 1913, cum paginatione speciali, pp. 1-74.

²¹⁾ H. MARTON, *Initia...*, l. c., p. 62 s. ; *Initia historico-iuridica...*, p. 20 s.

²²⁾ *Desiderium nostrum*, Coelestini II, 6 decembris 1143 : cfr. JAFFE-LOEWENFELD, l. c., 8451. Editio apud G. HERTEL, *Urkundenbuch des Klosters Unser Lieben Frauen zu Magdeburg*, in *Geschichtsquellen der Provinz Sachsen und angrenzender Gebiete*, X, 1878 ; J. LEPAIGE, l. c., p. 422. — Commentarium apud H. MARTON, *Figura iuridica Capituli Generalis prout in Statutis Ordinis et documentis Pontificiis saec. XII apparet*, in *Anal. Praem.*, XXXIX, 1963, p. 28 s. ; *Initia historico-iuridica*, p. 126 s.

²³⁾ *Sacer Ordo vester* Innocentii III, 3 maii 1134 : cfr. JAFFE-LOEWENFELD, l. c., 24.767. Editio apud J. LEPAIGE, l. c., p. 622 s. ; *Patrol. Lat.*, tom. CLXXIX, p. 204. — De genuinitate cfr. H. MARTON, *Figura iuridica...*, l. c., pp. 16-25 ; *Initia historico-iuridica*, pp. 114-123.

2. Testimonia pro existentia Definitorii Praemonstratensis.

A. Bulla « *Desiderium nostrum* ».

In hac Bulla, diei 6 decembris 1143 clare sermo fit de Capitulo Ordinis Generali, dotato potestate legislativa et iudiciali ²⁴⁾. Bulla ista haec edicit : Quidquid Capitulum decrevit aut decernit, agnatum est et approbatur. Quod antea paulatim iure consuetudinario introductum erat in Ordine Praemonstratensi, nunc transivit ad ius particulare Ordinis, « quod, ita Marton ²⁵⁾, dicere debemus officiale ». Agitur in hac bulla de actu supremæ auctoritatis, quæ talis recognitionis valorem « etiam in ordine ad tertium, i.e., relate ac auctoritatem localem Episcoporum, affirmare conatus est... Tenore huius ordinationis, nullus Archiepiscoporum et Episcoporum, non solum abbatibus et praepositis Praemonstratensis ordinis, in eorum dioecesibus commorantibus, iter ad Capitulum Generale prohibere non debuit, sed etiam observantiam promovere statuti, de anno conventu abbatum conditi, adhibendo, si necesse est, media potestatis coercitivæ » ²⁶⁾. Quod proinde antea saltem legitimum et usitatum pretium habuit, nunc auctoritate papali est dotatum. Tenendo igitur saltem tacitam approbationem de iis, quæ a capitularibus iam decreta sunt, considerare debemus a Statutis praescriptam esse oboedientiam abbati Praemonstrati et Capitulo, et esse attributum abbatiæ Praemonstrati : « mater aliarum ecclesiarum » ²⁷⁾.

²⁴⁾ *Desiderium nostrum* est Coelestini II, 6 decembris. Cfr. JAFFE-LOEWENFELD, l. c., 8451. Editio apud G. HERTEL, *Urkundenbuch...*, p. 12; J. LEPAIGE, l. c., p. 422 Edicitur, inter alia, in hac Bulla: Quocirca per praesentis vobis scripta mandamus, quatenus eosdem abbates vel praepositos in vestris episcopatibus commorantes, ad eundem Conventum venire nullatenus prohibeatis, imo nolentes ire districte cogatis... Pro ipsius ordinis observantia statutum est, ut abbates vel praepositi ipsius ordinis, Praemonstratum semel in anno convenient, ut communi fratrum consilio, quæ in eodem ordine corrigenda sunt corrigantur, et statuenda ad honorem Dei rationabiliter statuuntur.

²⁵⁾ Cfr. MARTON, *Figura iuridica*, l. c., p. 18; *Initia historico-iuridica*, p. 126.

²⁶⁾ Ibidem.

²⁷⁾ Statuta antiquissima ita praescribebant: Iterum statutum est quod semel in anno... abbates omnes ad colloquium pariter convenient... ubi in sinistris corrigendis domno abbate Praemonstratensis ecclesie quæ mater est aliarum sanctoque illi conventui reverenter singuli humiliterque obediant. Cfr. R. VAN WAEFELGHEM, *Statuts premiers...*, p. 35.

Ex his etiam haec conclusio, nostro iudicio, deduci potest : Abbati Praemonstratensi pars prima in functionibus Capituli tribuenda est, et abbas ille praeditus dici debet potestate quadam super alios abbates ; quae potestas vocari posset potestas dominativa ²⁸⁾. Et tribuendo Abbati Praemonstrati in Capitulo potestatem quamdam oboedientiam exigendi ab aliis Abbatibus, similiter ipsi agnoscendum est ius quoddam corrigendi. Exinde paulatim ortam esse tendentiam ad centralizationem quamdam in Ordine gubernando, ex natura rei sequi videtur. De coetero aemulatio ex parte omnium participantium in Capitulis ad promovendum bonum Ordinis attulerit novas quasdam species foederationis inter varias abbatias, retentis libertatibus iuridicis fundatis in singulorum privilegiis, in quantum erant abbates monasteriorum sui iuris.

Ab hoc tempore, id est post annum 1143, apparet series Bullarum, quasi continua, quae expressis verbis approbant vel saltem tacite assumunt approbationem capituli praediti potestate iudiciali et legislativa ²⁹⁾.

Cum autem approbatio ista tam generica sit ut omnia elementa Capituli complectatur, nobis videtur ex hac approbatione non immerito concludi definitorium quoddam, Capitulum cum et sub Abbate Generali quodammodo dirigens, tacitam saltem approbationem accepisse ³⁰⁾.

²⁸⁾ Saeculo XII distinctio clara inter potestatem « dominativam » et potestatem iurisdictionis nondum apparet. Potestas « dominativa » significans potestatem regendi personas singulares vel societatem imperfectam, nota tunc nondum erat, et tantum post aetatem commentariorum iuris canonici clara paulatim apparuit.

²⁹⁾ Bullae, editae in LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Pontificiae saeculis XII et XIII hoc demonstrant. Ita: *Ad Uberes Fructus*, Lucii II, 19 maii 1144: cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 8614; LEPAIGE, o. c., p. 625; *Pro Stabilitate Ordinis*, Eugenii III, 14 martii 1146: cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 8718; LEPAIGE, o. c., p. 626; *Sicut in humano*, Hadriani IV, 3 ianuarii 1155: cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 9970; LEPAIGE, o. c., p. 627.

³⁰⁾ Ita declaratur in Bulla: *Sicut in humano*, inter alia: *Quocirca... vestris precibus annuentes, statuimus et apostolicae sedis auctoritate sancimus, ut omnes abbates et praepositi Praemonstratensis ordinis ad commune Capitulum annuatim Praemonstratum veniant, nisi forte sint proprii corporis infirmitate detenti, vel ex communi consilio licentiam habeant... Quatenus vobis omnibus in Christi nomine congregatis, evellenda possitis evellere, et plantanda firmiter stabilire, atque in communi utilitate ordinis diligentissime pertractare... Sed et hoc adiacientes apostolica auctoritate sancimus, ut quod a vobis communi consilio de observatione ordinis vestri, seu rigore rationabiliter fuerit ordinatum inconcussum permaneat, et a nullo penitus infringatur*. Ed. LEPAIGE, o. c., p. 627.

B. De testimonio Hermannii Laudunensi et Vitae « B ».

Inter fontes antiquissimos historiae Ordinis Praemonstratensis, praeter « Vitam » S. Norberti, sub duplici forma tradita, — dicta Vita A et Vita B — eminet scriptum HERMANNI LAUDUNENSIS, *De Miraculis B. Mariae Laudunensis*, quod merito ab omnibus summi habetur ratione prioritatis originis sui operis et fidelitatis suae informationis ³¹⁾.

Hos textus considerare debemus, ac examinare an et quo sensu in iis sermo sit de definitorio in Ordine Praemonstratensi.

Hermannus Laudunensis testatur in suis scriptis, versus aa. 1149-1150 ³²⁾, se audivisse a Hugone, Abbate Praemonstrati ³³⁾, capitulum tempore suo convocatum fuisse die nona Octobris (in die festo S. Dionysii), quod factum fuisset sic ordinante S. Norberto († 1134) ³⁴⁾. *Vita Norberti B* ³⁵⁾, quae censetur scripta versus aa. 1157-1161, ait capitula abbatum habita esse in Praemonstrato « ad similitudinem et exemplum Cisterciensium » ³⁶⁾.

Ex his documentis, lineas generales capituli, uti illud convenire solebat in Praemonstrato versus aa. 1150-1160, deducere possumus.

Hoc tempore, capitulum abbatum Ordinis habebatur in abbazia

³¹⁾ HERMANNI LAUDUNENSIS, *De miraculis S. Mariae Laudunensis Libri III*, ed. L. D'ACHERY, *Guiberti abbatis B. M. de Novigente opera omnia. Appendix*, Parisiis, 1651, pp. 526-560; etiam *Acta Sanctorum*, lun. I, Antverpiae, 1695, pp. 862 ss.; R. WILMANS, in MGH, SS, t. XII, pp. 653-660 (tantum 9 prima capita).

³²⁾ Iuxta WILMANS, l. c., p. 633, textus iste anno 1149-1150 conscriptus est; dicitur enim in textu HERMANNI: *Cum ergo necdum triginta anni transierint, ex quo dominus Norbertus per supradictum episcopum* (Bartholomaeum de Joux, episcopum Laudunensem) *ibi adductus est*. Norbertus a Bartholomaeo in Praemonstratum ductus est anno 1119-1120.

³³⁾ *Dominus siquidem Hugo, Praemonstratensis abbas, mihi narravit*. Ita HERMANNUS LAUDUNENSIS (l. c., MGH, p. 659).

³⁴⁾ Iuxta H. MARTON, *Initia Capituli Generalis...*, l. c., pp. 63-67; *Initia historico-iuridica*, pp. 21-25, ibi non agitur de Capitulo stricte dicto, sed de conventu sex tantum abbatum.

³⁵⁾ Iuxta R. WILMANS, MGH, SS, t. XII, p. 663, *Vita A* orta esset inter annos 1157-1161, et eodem tempore probabiliter scripta fuit *Vita B*.

³⁶⁾ *Vita B*, ed. D. PAPEBROCH in *Acta Sanctorum*, Iunii I, Antverpiae, 1695, p. 852. In editione curata a SURIUS, *De Probatis Sanctis*, III, Coloniae, 1572, pp. 517-547, vox « similitudinis » deest. In respectu similitudinis inter capitulum Cisterciense et Praemonstratense testis medio saeculo XIII est BALDUINUS, auctor *Chronici Ninovensensis*: *Itaque hi ex mutuo conditio ad similitudinem Cistercii ad corrigendum sinistra annuatim convenientes*. Ed. O. HOLDER-EGGER, in MGH, SS, XXV, Hannover, 1880, p. 528.

Praemonstrati die nona Octobris. Additur autem in *Vita B*, capitulum nostri Ordinis celebratum esse « ad similitudinem et exemplum Cisterciensium ». Porro documenta Ordinis Cisterciensis satis manifeste arguunt definitorium Capituli extitisse ante medium saeculum duodecesimum. Hoc clare evincitur ex documento antiquo dicto : *Auctuarium Savigniense* ³⁷⁾. In hoc documento narratur abbatem nuper affiliatae abbatae et congregationis Savignensis (a. 1147) a Capitulo Generali Cisterciensi petiisse privilegium, ut membrum *de iure* definitorii capituli fieret. Ex his litteris has conclusiones proponimus :

1. Apud Cistercienses, definitorium in Capitulo existebat iam ante annum 1147 (in quo anno affiliatio abbatae Savignensis ordini Cisterciensi facta est). — 2. Definidores erant abbates (ergo sermo est de capitulo *abbatum*). — 3. Quod iam existebat anno 1147, et quidem ab omnibus notum, censi potest iam saltem paucis ante annis extitisse. — 4. Definitorio annumerari, habetur uti momentum ac dignitatem abbatis definitoris promovens. — 5. Abbas monasterii cuiusdam, vel abbas vicem gerens abbatiarum quae aggregatae erant priori suae Congregationi, petit pro se et successoribus suis hunc honorem permanentem ad definitorium pertinendi.

Si autem Capitulum Generale Praemonstratense, quod certe ab anno 1143 approbationem pontificiam habebat ³⁸⁾, celebrabatur « ad similitudinem et exemplum Cisterciensium », etiam apud Praemonstratenses hoc collegium capitulare deliberationis pro toto Ordine et capax legislationis, correctionis, iudicii exercendi ac cogendi executionem sententiarum iudicialium etiam ope spiritualium sanctionum, definitorium capitulare habuisse admittendum est. Quod definitorium, ad normas celebrationis Capituli, auctoritative procedere potuit.

Tandem novimus institutiones Cistercii, anno 1152, 1 augusti, approbatas fuisse ab Eugenio III, quondam monacho Cisterciensi. Per bullam *Sacrosancta Romana Ecclesia* ³⁹⁾, Eugenius sigillum pontificium apponit statutis Capitulorum Generalium Ordinis Cisterciensis. Textus bullae *Sacrosancta Romana Ecclesia* hic specialiter notari potest :

³⁷⁾ *Auctuarium Savigniense* (1085-1153). Ed.: A. DELISLE in *Chronique de Robert de Torigni*, Vol. I-II, Rothomagi, 1873, pp. 156-163.

³⁸⁾ Vide supra, nn. 22 et 23.

³⁹⁾ *Sacrosancta Romana Ecclesia*, Eugenii III, 1 augusti 1152. Ed.: *Bullarium Romanum*, t. II, pp. 582-587.

Præterea si aliqua controversia inter quoslibet abbates de ordine vestro emergerit vel de aliquo illorum tam gravis culpa fuerit propalata ut suspensionem aut depositionem etiam mereatur quidquid inde a capitulo fuerit canonice ⁴⁰⁾ definitum sine retractatione aliqua observetur. Si vero pro diversitate sententiarum in discordiam causa devenerit, illud inde irrefragabiliter teneatur quod abbas Cisterciensis qui pro tempore fuerit cum his qui sanioris consilii et magis idonei apparuerint, iudicaverit observandum. Hoc observato ut nemo eorum, ad quos causa respexerit, diffinitioni debeat interesse ⁴¹⁾. Nonne exinde deduci posset, institutum Definitorii, quod plene probatur ab Eugenio III pro Cisterciensibus, a Praemonstratensibus assumptum fuisse ?

3. *De Statutis Ordinis Praemonstratensis, dictis « Martène ».*

Versus a. 1174, codificatio usuum et ordinationum vigentium in Ordine Praemonstratensi, revisioni submissa est, et nova quaedam codificatio edita est. Exemplar horum Statutorum repetitur in editione facta cura E. Martène ⁴²⁾, qui textum hunc invenisse testatur in manuscripto bibliothecae Sancti Victoris Parisiensis. Textus Statutorum, dictus « Martène » differt a primaevis Statutis tantum in additionibus ad textum originalem, hoc modo :

Statuta primaria

(1130-1131)

Iterum statutum est ...

... abbates omnes
ad colloquium convenient
in loco competenti quem
communi consilio providerint.

Statuta Martène

(1171-1174)

Sane ut ea quae in hoc libello
scripta fortius teneantur com-
muni assensu patrum statutum
est, ut ...

... abbates omnes ordinis
nostri ad colloquium convenient
in ecclesia Praemonstratensi
in solemnitate Dionysii.

⁴⁰⁾ « Canonice » significat ex hoc tempore definire secundum dispositiones pontificias hac in bulla delineatas, et definire vi potestatis nuper confirmatae legislativae, iudicialis et coactivae.

⁴¹⁾ *Bullarium Romanum*, t. II, col. 586.

⁴²⁾ *Primaria Instituta Canonicorum Praemonstratensium* (codif. circ. aa. 1170-1174) in E. MARTÈNE, *De antiquis ritibus*, III, Antverpiae, col. 891-926.

Haec Statuta initium capiunt in secundo dimidio saeculi XII, probabiliter inter aa. 1170-1174 ⁴³⁾. In illis vero nulla mentio occurrit de functione Definitorii. Absentia haec specialis mentionis Definitorii, nostro iudicio, merito explicari potest ut indicatio facti quod circumstantiae ac solemnitates internae secundum quas Capitula instituebantur non requisierint decretum speciale, sed modus agendi internus Capitulorum ab omnibus praesentibus absque difficultate vel disputatione receptus fuerit.

4. De Bulla « In Apostolicae Sedis Specula », anni 1177.

Die 27 aprilis anni 1177, Ordini concessa est ab Alexandro III, bulla *In Apostolicae Sedis specula* ⁴⁴⁾. In hac Bulla habetur generalis approbatio Ordinis eiusque institutionum. « luvat observare, ita H. Marton, Capitulum generale in bulla « In Apostolicae Sedis specula » characterem induisse institutionis necessariae, ..., qua omne id, quod institutionem Capituli generalis spectat, communi consensu deliberatum vel ordinatum, robur consecutum est Apostolicae auctoritatis. Non agi ergo de nova quadam institutione usque ad id tempus in Ordine ignota, sed de solemnī approbatione pontificia instituti iam plene efformati, ex ipsis verbis privilegii pontificii deduci potest » ⁴⁵⁾. Expressis verbis Summus Pontifex approbat omnes institutiones et dispositiones Ordinis et Capituli, tunc iam existentes.

Nonnullae dispositiones in hac Bulla contentae dicendae sunt cum speciali attentione selectae. Imo reflectere videntur illae dispositiones ad collectionem seu indicem, in quo omnia usque ad id tempus proposita pro recta Ordinis gubernatione et ordinatione,

⁴³⁾ Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts de Prémontré réformés sur les ordres de Grégoire IX et d'Innocent IV au XIIIe siècle* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire ecclésiastique, fasc. 23). Lovanii, Bibl. Universitatis, 1946.

⁴⁴⁾ *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, 27 aprilis 1177. Cfr. JAFFE-LOEWENFELD, l. c., 15993. Ed. J. LEPAIGE, l. c., p. 632 ss.

⁴⁵⁾ Cfr. H. MARTON, *Figura Capituli generalis in bulla « In Apostolicae Sedis specula » Alexandri III, a. 1177 a Statutis Martène definita*, in *Anal. Praem.*, XXXIX, 1963, pp. 37-54; *Initia historico-iuridica...*, pp. 135-152. — Edicatur, inter alia, in hac bulla: *Eapropter iustis postulationibus benignius annuentes, universas institutiones et dispositiones, quas de communi consensu vel maioris et sanioris partis rationabiliter fecistis, sicuti inferius denotantur, auctoritate Apostolica roboramus*. LEPAIGE, l. c., p. 632.

indicata fuerint. Illa porro quae usque ad id tempus sub hoc respectu collecta erant continebant : Statuta ⁴⁶⁾, decisiones Capitulorum ⁴⁷⁾, consuetudines liturgicas in Ordinarium congestas ⁴⁸⁾. Plures ordinationes harum institutionum iam approbatae fuerant in bullis pontificiis anterioribus. Mores autem temporum postulabant renovationem privilegiorum pontificiorum, quando novus Pontifex regnare coepit.

In Bulla *In Apostolicae Sedis Specula*, Summus Pontifex, Alexander III, fontes indicat dispositionum Bullae in praeambulo confirmationis contentarum :

Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus benignius annuentes, universas institutiones et dispositiones, quae de communi consensu, vel maioris et sanioris partis rationabiliter fecistis, sicuti inferius denotatur, auctoritate Apostolica roboramus et praesentis scripti patrocinio communimus ⁴⁹⁾.

Ea quae in tenore huius Bullae attinent ad Capitulum et Definitorium haec sunt :

Praeterea omnes abbates ordinis vestri, singulis annis ad generale capitulum Praemonstratum, postposita omni occasione, conveniant... In quo nimirum capitulo, praesidente abbate Praemonstratensi, coeterisque consedentibus et in spiritu Dei cooperantibus, de his quae ad aedificationem animarum, ad instructionem morum, et ad informationem virtutum atque incrementum regularis disciplinae spectant, sermo diligens habeatur. Porro de omnibus quaestionibus et querelis tam spiritualibus quam temporalibus, quae in isto capitulo propositae fuerint, illud teneatur irrefragabiliter et ob-

⁴⁶⁾ Versio Statutorum tunc temporis vigentium, videtur fuisse versio contenta in Statutis quae designantur « Statuta Martène ». Publicata fuisse videtur circ. aa. 1170-1174. Cfr. Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts réformés...*, p. x.

⁴⁷⁾ Ad calcem Statutorum Martène ponuntur decisiones Capitulorum generalium.

⁴⁸⁾ De liturgia Praemonstratensi primis saeculis ab Ordinis fundatione, cfr. *Le Liber Ordinarius*, ed. M. VAN WAEFELGHEM, in *Analectes de l'Ordre de Prémontré*, II-IX, 1906-1913; pag. spec.: pp. 1-410; Pl. LEFÈVRE, *L'Ordinaire de Prémontré d'après des manuscrits du XIIe et du XIIIe siècle*, Lovanii, 1941; Pl. LEFÈVRE, *Coutumier liturgique de Prémontré du XIIIe et du XIVe siècle* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire ecclésiastique, fasc. 27), Lovanii, 1953; Pl. LEFÈVRE, *La Liturgie de Prémontré* (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, fasc. 1), Lovanii, 1957.

⁴⁹⁾ Alexander III, *In Apostolicae Sedis Specula*, 27 aprilis 1177. Ed. LEPAIGE, l. c., p. 33.

servetur quod abbas Praemonstratensis cum his quae sanioris consilii et magis idonei apparuerint, iuste ac provide iudicabit ⁵⁰).

In hoc documento pontificio traditur expositio ordinata Capituli generalis Ordinis. Finis ipsius Capituli ita indicatur: *Praesidente abbate Praemonstratensi, coeterisque consedentibus, et cooperantibus, agetur in Capitulo de his quae ad aedificationem animarum, ad instructionem morum, et ad informationem virtutum atque incrementum regularis disciplinae spectabunt.* Quaestiones propositae solvantur per mutuam discussionem, per unanime suffragium vel suffragium praecipuorum membrorum Capituli. Pro casibus vero, quae difficultates speciales prae se ferunt, cura peculiaris introducitur: Abbas Praemonstratensis iuste ac provide iudicabit, simul cum his qui sanioris consilii et magis idonei apparuerint. Abbas ergo Praemonstratensis, simul cum abbatibus sanioris consilii et magis ad hoc idoneis, solutionem quaestionibus difficilioribus propositis dabit.

5. De Formulario Capituli Generalis anno 1217.

Documentum satis pretiosum de celebratione Capituli habemus in chronico Emonis ⁵¹). In isto Chronico exponitur status rerum anni 1217. Ex hoc testimonio, nunc pressius exponendo et trutinando, patet definitores in Capitulo constituisse collegium magna auctoritate dotatum, cui quaestiones in Capitulo tractandae omnes et singulae praesentandae erant.

Documentum istud, valde pretiosum pro nostra inquisitione, originem habuit ex iis quae Emo egit pro affiliatione monasterii Horti Floridi ⁵²), in hodierna Neerlandia, Ordini Praemonstratensi ⁵³). Superior monasterii Floridi Horti, Emo, ob dictam causam, se con-

⁵⁰) Ib.

⁵¹) Ed.: Ant. MATTHAEUS, *Analecta veteris aevi*, t. 3, Lugduni Batavorum, 1698, pp. 1-162; Hagae Comitum, 1738, pp. 1-110; C. L. HUGO, *Sacrae antiquitatis monumenta*, I, Stivagii, 1725, pp. 429-503; H. O. FEITH - G. ACKER STRATINGH, *Traiectae*, 1866; L. WEILAND, *MGH, SS*, t. 23, 1874, pp. 465-523; Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts de Prémontré*, Lovanii, 1946, pp. 112-113. Cfr. de Emone, J. B. VALVEKENS, *Emon*, in *Dict. de Spiritualité*, IV (fasc. 26-27, 1959), col. 628; H. HEIJMAN, *Emon*, in *Dict. d'Histoire et de Géogr. Ecclés.*, XV (fasc. 85), col. 434-437.

⁵²) Cfr. de Florido Horto, seu Wittewierum (in hodierna Neerlandia): N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, II, Straubing, 1952, pp. 230-234.

⁵³) Hoc factum est anno 1217, quando nempe monasterium affiliatum fuit Praemonstrato.

tulit Praemonstratum ad Capitulum Generale, anno 1217. Ibi remansit Emo usque ad diem 1 novembris, ad hunc scopum ut libros liturgicos regulares Ordinis in reditu secum asportaret, illos nempe libros regulares quibus uti solebant Praemonstratenses canonici in ipso monasterio Praemonstrati, cuius filia Hortus Floridus nuper factus erat. Hac occasione, Emo descriptionem exhibet modi quo Capitulum tunc celebrabatur, et hanc descriptionem Chronico suae abbatae inseruit. Cumque in hac descriptione appareat Definidores magnam partem habere in ipsis functionibus Capituli, hanc Emonis descriptionem Capituli penitus inspicere debemus.

Descriptio haec continet pretiosum testimonium de functione interna ipsius Capituli generalis. In hoc formulario apparet definidores iam magnam partem habere in decursu Capituli; in selectione et dispositione materiae pertractatae plurima praestanda habent definidores.

Ita enim, iuxta documentum prolatum ab Emone, disponitur Capituli celebratio: Prima die tridui Capituli conceduntur confraternitates⁵⁴⁾ et absolutiones. Die secunda Missa sollemnis celebratur, et performantur varia liturgica praecepta pro fausto successu Capituli. Deinde aliquis ex Abbatibus praesentibus, qui « prior Capituli » dicitur, pronunciat « extra omnes »; tunc capellani, id est, canonici qui comitabantur Abbates convenientes ad Capitulum, exeunt et abbates ipsi in Capitulo res tractandas considerare incipiunt.

In hoc stadio Capituli, visitatores ante omnia ad Capitulum relationem faciunt de statu spirituali et materiali domuum ab ipsis visitatarum. Deinde visitatores veniam petunt pro omnibus excessibus, quos ipsi in suis visitationibus perpetrare potuerint. Iuxta formularium traditum ab Emone, definidores Capituli deinde ab abbate Praemonstratensi convocantur, ut « super singulis quae recitata sunt, more solito tractent et disponant ».

Die tertia Capituli (generatim die 11 octobris) definidores finire debebant examina sua separata et redire ad sessiones publicas Capituli, et coabbatibus Capituli, a quibus manifeste sese ad momentum separaverant, tradere decisiones ab ipsis latas. Conclusiones illas communicabant abbatibus omnibus Capituli, ac iis qui stricte

⁵⁴⁾ Fraternitates Medio Aevo designabant participationem quamdam precum et suffragiorum communitatis. Cfr. DU CANGE - C. DEFRESNE, *Glossarium ad Scriptores Mediae et infimae Latinitatis*, t. I, Venetiis, 1736, pp. 658-659.

vice suorum abbatum Capituli intererant. Capellani autem Abbatum huic primae sessioni, in qua decisiones Definitorum communicabantur, interesse non poterant.

Patet autem ex decisionibus illis Definitorum praeprimis pendere iudicium ferendum de venia concedenda aut de depositione imponenda Abbatibus, de quibus examen in Definitorio latum erat.

Hoc, ad expositionem Emonis attendendo, munus erat Definitorum Capituli. Quomodo et utrum, a quibus illi Definitores assumrentur aut eligerentur non edicitur. Neque numerus Definitorum indicatur. Verum, cum in expositione Emonis addatur « more solito », exinde concludendum est extitisse in Capitulo methodum quamdam ab omnibus notam et admissam ac usitatam. Quae hac ratione e testimonio illo Emonis colligi possunt de existentia et muneribus Definitorum ad haec reducuntur :

1. Definitores secunda tantum die Capituli constituuntur aut eliguntur.

2. Abbas Praemonstratensis, praeses Capituli, ipsis mandat ut munus fideliter expleant. Cum Abbas Praemonstratensis definitores convocet, ipsum ad Definitorium pertinere dicendum est.

3. Secunda die Capituli conveniunt post meridiem in loco ab aliis separato, ad discutiendum et decidendum quid in rebus a Visitoribus Capitulo relatis agendum sit. Id est, illi Definitores in rebus disciplinae internae abbatiarum singularum decernere debuerunt illa quae visitatores in decursu visitationis ipsi corrigere non potuerunt. Ulterius Definitores tractabant de correctionibus forte Abbatibus imponendis. Definitorum autem modus agendi potius administrativus quam iudicialis fuisse videtur, et res, quarum examen ipsis committebatur, potius spirituales quam temporales et materiales erant.

4. Haec agendi ratio in usu erat « more solito ». Iam saltem ab aliquo tempore ergo in usu erat quando haec descriptio decursus Capituli ab Emone tradebatur.

6. De Statutorum recensione facta annis 1236-1238.

Novus status evolutionis Statutorum Ordinis deprehenditur in Statutis annorum 1236-1238⁵⁵). Nova etiam evolutio hic deprehen-

⁵⁵) Cfr. de his Statutis Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts réformés*. Pro his Statutis, Lefèvre proponit annos 1236-1238. Cfr. *ib.*, p. XVIII.

ditur Definitorii. Et quidem quantum ad formam iuridicam Definitorii clare circumscriptam. Haec clara descriptio habetur in Statutis, quae ex interventu Romani Pontificis, Gregorii IX, edita fuerunt inter annos 1233 et 1243. Statuta ista designari solent Statuta annorum 1236-1238.

Historia Praemonstrati vere turbata ac tristis erat postquam Gervasius, abbas Praemonstratensis electus fuerat ad sedem episcopalem Sagiensem, et occasione electionis Conradi, eius successoris ⁵⁶⁾. Conradus iste, anno 1232, munus abbatiale deposuit, pressus ab accusationibus contra ipsum motas, eo quod nimis sustinisset petitiones abbatum contra religiosos his subiectos. Verum paulo post hanc resignationem, electus fuit Conradus abbas ecclesiae Cuissiacensis, et, qua talis, annumeratus inter abbates primarios Ordinis. Ipsi Conrado, qua abbas Praemonstrati, successit Wilhelmus Anglicus ⁵⁷⁾. Eventus isti minime placuerunt Summo Pontifici, Gregorio IX, qui saepissime Ordinem Praemonstratensem maximopere fovit ⁵⁸⁾. Pontifex, Gregorius IX, exinde reformationem Ordinis valide suscepit, multasque immutationes induxit in centrali gubernio Ordinis, ad normas illorum quae tunc in pluribus Ordinibus eiusdem temporis existebant.

Wilhelmus Romam se contulit postquam plura monita a Sancta Sede obtinuerat. Ut proposita severa Gregorii IX quodammodo temperaret, cum ipso Pontifice colloqui et agere intendit. S. P. Gregorius vero, ex sua parte, in Bulla *Audivimus et Audientes*, diei

⁵⁶⁾ Cfr. de Gervasio Ch. TAIÉE, *Prémontré*, t. I, Laon, 1872, pp. 62-67; L. GOOVAERTS, *Ecrivains, Artistes et Savants de l'Ordre de Prémontré*, Bruxellis, 1899, p. 305 s.; C. CHENEY, *Gervase, Abbot of Prémontré. A Medieval Letter-Writer*, in *Bulletin of the John Rylands Library*, t. XXXIII, 1950, pp. 25-56; J. B. VALVEKENS, *Gervasius, Abbas et Dominus Praemonstratensis*, in *Anal. Praem.*, t. XXVIII, 1952, pp. 193-196. Consecratus fuit episcopus Sagiensis (Seez, in Gallia occidentali) ab Honorio III, anno 1220.

⁵⁷⁾ Pro historia periodi huius turbulentae, cfr. Ch. TAIÉE, *Prémontré*, t. I, Lauduni, 1872, pp. 80-87; B. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden, seine Geschichte und seine Ausbreitung bis zur Gegenwart*, in *Anal. Praem.*, X, 1934, pag. spec., p. 50 s.; Fr. PETIT, *L'Ordre de Prémontré*, Paris, 1927, pp. 57 s.; J. LEPAIGE, *Bibliotheca...*, pp. 925-927; C. L. HUGO, *Sacri et Canonici Ordinis Praemonstratensis Annales*, I, Nanceii, 1724, col. 19-21, 108; II, 1736, col. 288, 1037.

⁵⁸⁾ Plures bullae et diplomata huius Pontificis inveniuntur apud J. LEPAIGE, l. c., pp. 654-662, in quibus conceduntur privilegia multa et praesertim per constitutionem, *Officii Nostri*, 25 ianuarii 1231, qua ecclesia S. Alexii in Urbe ordini Praemonstratensi commissa est ad reformationem.

23 iunii 1232⁵⁹), mitigatis nonnullis immutationibus quas antea, imponere intenderat, immutationem non modicam omnino retinere decrevit, respectu Definitorum Ordinis. Hi Definitores mutandi sunt annuatim, ut hac ratione facilius vitaretur collusio cum Ordinis Visitoribus; quae collusio detrimentum non spernendum nata erat afferre disciplinae Ordinis. Definitivae immutationes Gregorii IX, relate ad Definitores istos, describuntur in Statutis, recensiois annorum 1236-1238, ut Pl. Lefèvre notat⁶⁰).

Quae omnia accuratius inspicienda et examinanda sunt.

In Statutis, instauratis ex manuscriptis saeculi XII a Pl. Lefèvre, caput bene ordinatum et elaboratum invenitur: *De Annuo Capitulo*. Usus vigentes apud Cistercienses in Capitulo Generali practice retinentur, paucissimis demptis aut immutatis. In Statutis vero annorum 1236-1238, clare describitur functio Definatorii. Modus procedendi Definatorii clare constitutus apparet, necnon eius iura et functiones.

Tantum die secunda Capitulo admittebantur definitores, ita tamen ut singulis annis, in singulis ergo Capitulis Generalibus, novi definitores sint eligendi. Textus Bulla S. P. Gregorii IX *Audivimus et Audientes*, 23 iunii 1232, ipsis Statutis includitur. Ita legimus: *Cum per incuriam seu negligentiam diffinitorum et visitorum... ordinis, excessus excedentium remaneant incorrecti, quolibet anno in generali capitulo definitores et visitatores... mutentur, novis qui religione ac discretionem praemineant veteribus subrogatis*⁶¹).

Compositio definatorii ergo ita est determinata, ut solummodo Abbates participare possint in sessionibus, discussionibus ac conclusionibus. Ipsis addi possunt notarii et prior ecclesiae Praemonstratensis, qui adest qua consiliarius et non qua definator. E contextu, apparet abbatem Praemonstratensem eligere Definitores, eosque non esse electos ab abbatibus in Capitulo congregatis, et diffinitores proinde nullo modo aequiparari posse consilio moderno quasi-democratico. Ius decidendi de admissione abbatum in definatorium, immo de admissione prioris Praemonstrati, Domino Praemonstratensi commissum est. Exinde similiter obvium est abbatem

⁵⁹) Constitutio Gregorii IX, *Audivimus et Audientes*, 23 iunii 1232 (*Bullarium Romanum*, pp. 466-469), critice editur a Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts Réformés*, pp. 127-138.

⁶⁰) Sicut in bulla *Olim Intellecto*, Gregorii IX, 18 februarii 1234. Ed. Pl. LEFÈVRE, o. c., p. 138 s.

⁶¹) Pl. LEFÈVRE, o. c., p. 128.

Praemonstratensem membrum esse Definitorii, et verosimiliter ipsum solum esse membrum de iure.

Cum constituatur Definitores annuatim esse mutandos, tres primi patres Ordinis — ita vocari et haberi solebant abbates S. Martini Laudunensi, Floreffensis, et Cuissiacensis — non considerabantur uti, ratione suae dignitatis Patrum Ordinis, de iure membra Definitorii. Eorum influxus praeterea restringebatur ex regimine visitationis abbatae Praemonstrati ipsis commissae ex officio, quod nullo modo illimitatum erat, nam omnes casus graves qui durante visitatione occurrebant solvendi, ad Capitulum ipsum referendi erant. Ita enim legitur in bulla : *In Apostolicae Sedis Specula*, Alexandri III, 27 aprilis 1777 ⁶²⁾ : *Ad haec quoniam Praemonstratensis ecclesia prima mater est omnium ecclesiarum totius ordinis, et patrem super se alium non habet, sicut ad cautelam et custodiam ordinis, per tres primos abbates, scilicet de Lauduno, de Floreffia, et de Cuissiacensi statutum est, annua ibidem visitatio fiat ad suggestionem eorum ipsa domus corrigatur, si quid corrigendum fuerit. Quod si abbas in corrigendo tepidus, et fratres saepius moniti, incorrigibiles permanserint ad generale capitulum referatur et sicut melius fuerit, consilio generalis capituli, emendetur, et sententia in hac parte capituli sine retractatione aliqua observetur* ⁶³⁾.

Tempore muneris sui Definitores fungebantur munere quasi-legislativo. Nam post consilium definitorii, secundum Statuta, abbates conveniebant et : *communia instituta ordinis si qua nova fuerint, et alia que recitanda fuerint promulgantur* ⁶⁴⁾.

In hac ordinatione, deprehenditur radix statuti iuxta quod legislatio definitiva tantum post tres annos, seu pressius, post tres annos, in quibus capitulum generale celebratum fuerat, promulgabatur. Aliis verbis, illud tantum statutum pro toto Ordine valorem legis habebat quod in tribus immediate subsequentibus Capitulis generalibus approbatum erat. Sic enim ordinata erat legislatio Ordinis : Aliqua praescriptio proposita et formulata in uno Capitulo ad experimentum recipiebatur et promulgabatur. Primo anno, abbates urgere debebant observationem huius praescripti, et visitatores mo-

⁶²⁾ *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, 23 aprilis 1177: cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 12813. Ed.: J. LEPAIGE, *Bibliotheca...*, pp. 6832 ss.

⁶³⁾ *Ib.*, p. 633.

⁶⁴⁾ Distinctio IV, cap. 1 Statutorum (cfr. PL. LEFÈVRE, l. c., p. 89).

nasteriorum inquirere debebant de aptitudine et de convenientia praescripti illius. In secundo Capitulo, apud definidores deponendae erant queremoniae de illo praescripto, vel commendationes ad imutationem et meliorem adaptationem. Definidores deinde adaptationes, quae ipsis utiles videbantur, apponebant; praescriptum hoc modo adaptatum seu emendatum abbatibus et eorum subditis ad observationem imponunt durante anno immediate subsequenti. Anno isto evoluto, observationes necessarias vel opportunas de illo praescripto in tertio Capitulo proponunt. Et in hoc tertio Capitulo, definidores abrogant aut approbant statutum vel legem in forma definitiva pro toto Ordine.

Etiam de ferendis excommunicationibus decrevit Definitorium. Dicitur enim ⁶⁵⁾: *Quibus promulgatis, fiant orationes et excommunicantur illi qui fuerint excommunicandi, sicut fieri consuevit*. Ex hac ordinatione, patet Definidores habere speciem quamdam potestatis quasi-iudicialis. Res ista hac ratione concipienda videtur: Definidores consilium dabant abbati Praemonstratensi, qui revera excommunicabat.

In his Statutis vero omittuntur verba « sanioris consilii » ⁶⁶⁾; sed loco eorum, introducuntur, iuxta praeceptum Gregorii IX, in bulla *Audivimus et Audientes* ⁶⁷⁾, hae qualitates requisitae pro Definitoribus: ii, *qui religione ac discretione praeemineant*.

Definidores iudicare debebant de rebus relatis a circatoribus vel visitoribus, quae in actu ipsius visitationis corrigi non potuerunt ⁶⁸⁾. Definitoribus stricte iniunctum erat servandum secretum de omnibus quae in sessionibus Definitorii tractata erant. Huic servando etiam astringebantur omnes et singuli, qui ratione muneris sui sessionibus Definitorii intererant, vel ut decreta et decisiones conscriberent (notarii), vel tantum ut consilium daret (prior Praemonstrati). Ulterius notari potest functionem Definitorum incipere die secunda Capituli, statim post eorum nominationem; die tertia Capituli, decreta summam tantum promulgabantur in Capitulo; discussiones antecedentes secretae remanebant.

⁶⁵⁾ *Ib.*

⁶⁶⁾ Cfr. bulla: *In Apostolicae Sedis specula* apud J. LEPAIGE, l. c., p. 633.

⁶⁷⁾ Cfr. supra, n. 49.

⁶⁸⁾ Cfr. de materia visitationum D. DE CLERCK, *Disquisitio historico-iuridica de visitationibus in Ordine Praemonstratensi*, in *Anal. Praem.*, XXXIII, 1957, pp. 193-216.

Aliud adhuc officium Definitoribus commissum erat. Ad vitandam falsificationem documentorum cuiusvis generis, sub praesidio Abbatis Praemonstratensis et simul cum illo, eligere debebant duos abbates e coetu capitulantium; hi duo abbates examinare deberent omnes litteras Capituli, iam subscriptas vel adhuc subscribendas. Omnes siquidem litterae a Capitulo emanatae authenticae esse debebant. Insuper unus ex his duobus ultimis abbatibus semper adesse debebat, quando hae litterae sigillo muniebantur a canonico quodam Praemonstratensi. Custodes isti documentorum capitularium non eligebantur a Capitulo, sed ab abbate Praemonstratensi cum consilio Definitorum.

7. De Definitorio post annos 1236-1238.

Consideratis variis his rationibus hucusque expositis, apparet nos habere cognitionem satis bene determinatam Definitorii Praemonstratensis, in stadio evolutionis iuridicae bene determinato circa aa. 1236-1238.

Haec forma iuridica annis istis adepta fundamentum constituit pro omni posteriori evolutione huius institutionis in historia Ordinis. Et stabilitas eius firmata est. Licet enim, sub Romano Pontifice Innocentio IV, non paucae immutationes introductae fuerint huic instituto, numquam tamen hae immutationes legislationi Statutorum Ordinis antiquae adiunctae aut insertae fuerunt.

Statutis annorum 1236-1238 proxima recensio substituta est, et quidem magni momenti iuridici, anno 1290⁶⁹⁾. Tunc enim Statuta definitam formam acceperunt post varios conatus reformationum. Statuta ista nostris diebus simpliciter vocari solent: *Statuta anni 1290*. In hac ultima recensione, corpus Statutorum annorum 1236-1238 constans et immutabile remansit. Immutationes tamen non paucae in Statutis introductae sunt, innovationibus suo loco insertis, quae exortae fuerunt ex interventionibus pontificiis vel decisionibus Capitulum.

⁶⁹⁾ In capitulo 1279 et 1280, Aegidius de Bierolier: *statuta ordinis a iure canonico nonnullis in partibus devia emendavit*. C. L. HUGO, *Annales*, t. I, col. 26). — Guillelmus de Louvegnies... *de coabbatum consilio in generalibus comitiis meliorem digesset in formam, prudenter ad canonum dictamen correxit anno 1290* (*Ib.*, col. 27. Redacta sunt haec Statuta sub titulo: *Statuta Primaria*: J. LEPAIGE, *Bibliotheca*, pp. 785-829.

Mutationes ab Innocentio IV propositae, saltem respectu Definitorii non sunt inibi inclusae, et ipsae ultimae innovationes in Statutis 1290 nec multae sunt nec graves. Cum antea omnes definitores annuatim eligerentur et constituerentur, in illis Statutis tantum *aliqui debent annuatim permutari*.

Innocentius IV quidem, secundum generale eius consilium reformationis ecclesiasticae, multas mutationes in iure Ordinis proposuit, praesertim relate ad Definitores. Exinde non modica confusio exorta est in Praemonstratensi Ordine ex illo pontificio interuentu; cui remedium attulit Odo, episcopus Tusculanus, legatus pontificius missus ad Capitulum generale. Quidquid sub eius moderamine decretum est, adiunctum fuit bullae Innocentii IX: *Dei quam Rectitudinis*, 12 martii 1246. In hac bulla, de Definitoribus haec edicuntur:

De diffinitoribus autem in hoc convenerunt quod annis singulis mutantur, et quod abbas Praemonstratensis, de consilio tamen praedictorum trium abbatum, illos eligere et nominare valeat quod ad huius officium utiliores crediderit et viderit expedire. Post hoc etiam non derogabitur tribus dictis abbatibus, quin ipsi fuerint diffinitores cum aliis, eo modo consueverunt tempore retroacto. Consenserunt etiam et in hoc concordarunt quod prior Praemonstratensis intersit diffinitionibus capituli generalis, eo modo quo consuevit alias interesse ⁷⁰⁾.

Mutationes istae veram evolutionem legis Statutorum constitebant, licet in se minoris valoris essent. Claram tamen mentem patrum primorum Ordinis hoc tempore manifestant, necnon conatus eorum, ut proprium quoddam moderamen in Abbatem Praemonstratensem, Capitulum et definitorium obtinerent. Secundum ordinationem propositam a legato Apostolico, Odonis, et admissam ab Ordine, Abbas Praemonstratensis, consilio primorum abbatum, definitores constituit, et tres primos patres admisit qua definitores eo modo consueverunt tempore retroacto ⁷¹⁾.

In hac nova ordinatione deprehenditur conatus quidam trium primorum patrum minuendi plus minusve potestatem absolutam Domini Praemonstratensis. Huiusmodi iuris evolutionis indicium iam deprehendebatur in Concilio oecumenico Lugdunensi, cum Inno-

⁷⁰⁾ Cfr. J. LEPAIGE, *Bibliotheca...*, pp. 668-669.

⁷¹⁾ *Ib.*

centius IV in Bulla : *Qui Sunt Loco* ⁷²⁾, 12 martii 1245, primis Ordinis patribus privilegia nonnulla concesserit.

Privilegia patribus istis hac occasione concessa diversa enuntiabant ab eorum « iuribus » concessis in compositione supra memorata sub ductu Odonis, Legati Apostolici, maxime relate ad visitationem abbatis Praemonstratensis ab iis peragendam, ad depositionem abbatis Praemonstratensis ab his tribus abbatibus, fere ad modum primorum abbatum Cisterciensium. Ex altera tamen parte hoc addi debet : Non immerito asseri potest hanc bullam : *Qui sunt loco* nullam et irritam declaratam esse ab eodem Summo Pontifice, Innocentio IV, in Bulla : *Cum Sancti Martini* ⁷³⁾. Vi huius ultimae Bullae non solum bulla 12 martii 1245 ut revocata censi debet, sed etiam dispositiones Bullae illius. Cum ultima ista bulla : *Cum Sancti Martini* redimus ad statum quo ante, seu ad rerum statum qui ante hos conatus irritos abbatum primorum Ordinis, seu Laudunensis, Floreffensis, Cuissiacensis, extitit, qui potestatem aliquam potestatis Domini Praemonstratensis limitativam pro seipsis assumere voluerunt. Vi autem Bullae *Cum Sancti Martini*, definitorium in sua structura iuridica et natura manet, sicut iam in Statutis 1236-1238 ordinatum erat ⁷⁴⁾. In hac Bulla, innovationes a Patribus primis Ordinis intentae declarantur : *iuri et consuetudini Praemonstratensis ecclesiae plurimum derogantes*. Eas deinde declarat Innocentius IV *irritas et inanes*. Conatus ergo illi immutandi figuram et naturam Definitorii vani remanserunt. Et Definitorium in statu suo perfecto evolutionis invenimus, quando Willelmus II (1233-1238) abbas et Dominus Praemonstratensis erat.

Elementum confirmatorium tandem ultimae huius ordinationis invenitur in Bulla eiusdem Innocentii IV ⁷⁵⁾, in qua utitur terminis bullae Lucii III, *In Eminentis Apostolicae* ⁷⁶⁾. Haec bulla Innocentii IV iterum approbat formam Definitorii ab Alexandro constitutam anno 1177. Invenimus proinde in bulla hac Innocentii IV institutum Capituli generalis, constanter sed paulatim sese evolvens, sub directione abbatis Ecclesiae Praemonstratensis, in quo instituto

⁷²⁾ Ed. J. LEPAIGE, *Bibliotheca...*, p. 666.

⁷³⁾ Ed.: J. LEPAIGE, l. c., p. 670.

⁷⁴⁾ Vide supra, pp. 214 s.

⁷⁵⁾ Innocentius IV, *In Eminentis Apostolicae*, 7 maii 1246. Ed.: J. LEPAIGE, *Bibliotheca...*, pp. 673-674.

⁷⁶⁾ Lucius III, *In Eminentis Apostolicae*, 10 martii 1184. Cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 15.000. Ed.: J. LEPAIGE, *Bibliotheca...*, pp. 635 ss.

Capituli Definitorium magnum momentum ac valorem obtinet ad expediendas res difficiles Capitulo submissas, et de quibus consensus in ipso Capitulo ex parte Patrum congregatorum postea requirebatur.

II. — INQUISITIO IURIDICA.

1. *Fundamentum Definitorii.*

A. « *Sanioris Consilii* ».

Inquisitio historica ostendit Definitorium apud Praemonstratenses partem substantialem constituere in Capitulis Ordinis. Ordinatio Ordinis satis cito in decursu suae historiae ad hunc statum rerum devenit. His conclusionibus historicis suppositis et admissis, magis directe ipsum Definitorium considerandum est, ut pressius determinare possimus eius naturam, rationes eius existentiae, necnon principia fundamentalia quibus nititur.

Definitorium ortum habet e modo operandi collegiali in Ecclesia iam existente ante Decretum Gratiani. Character ille collegialis quidem ante Gratiani Decretum quidem nondum clare determinatus apparet; elementum internum collegiale tale tamen iam adesse negari nequit. Et hoc elementum postea crevit, potissimum consequenter ad amplificationem doctrinae iuridicae, quam structura Decreti Gratiani possibilem reddidit.

Aetas ante-Gratiana duplicem aspectum praebet sub respectu quo in hac nostra inquisitione consideratur. Ex una parte enim signatur incertitudine terminologiae iuridicae, ex altera parte manifestum apparet desiderium habendi stabiles et certas formas iuridicas.

Definitorium in se complectitur elementum collegiale gubernii. Hoc elementum collegiale apparet iam exitisse in primo dimidio saeculi XII. Adest enim in *Institutis Generalis Capituli Ordinis Cisterciensis*¹⁾; adest in bulla Eugenii III, *Sacrosancta Romana Ecclesia*, Ordini Cisterciencium concessa²⁾; adest in bulla Alexandri III, *In*

¹⁾ *Pater Cisterciensis monasterii abbatibus ad hoc idoneis... diffinire percipiat et quod illi iudicaverit.* Ed. C. NOSCHITZKA, in *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis*, VI, 1950, p. 28.

²⁾ *Abbas Cisterciensis qui pro tempore fuerit cum his qui sanioris consilii*

Apostolicae Sedis Specula, 27 aprilis 1177³⁾ quae sancivit institutiones et Statuta Ordinis Praemonstratensis.

In his omnibus documentis videmus semper et constanter requiri ex parte eorum qui funguntur munere « Definitoris », nempe ut sint « sanioris consilii et idonei », et ut emineant inter conso-dales Capituli iudicio suo sapienti. Incisum hoc constituit assertum quoddam novum et insolitum, quod attentionem plurimorum iam excitavit⁴⁾, licet, nostro iudicio, non sufficienter attenderint ad usum et evolutionem incisi illius iuridici ante et post Decretum Gratiani, id est, ante et post aetatem glossatorum et commentatorum⁵⁾. Notandum est ante Decretum ius versari in periodo incertitudinis et flexibilitatis notabilis quoad legalem terminologiam iuridicam ecclesiasticam, quam incertitudinem et flexibilitatem Decretum Gratiani reduxit ad stabilem conditionem ac sensum.

Quidquid sit vero de incertitudine terminologiae, in nostra materia evolutionem et usum huius qualificationis « sanior consilii » vel eius formae variantis « sanior pars » pressius determinare debemus. Vocabulum istud enim non erat novum nec inauditum apud monachos illius aetatis neque in Curia Romana contemporanea. Nec erat vox mire sonans in auribus religiosorum illius temporis. Ex usu vigenti deducitur Cistercienses, quasi naturaliter, illa terminologia uti in operationibus Capituli, et quidem in operationibus decisivis.

et magis idonei apparuerint. Eugenius III, *Sacrosancta Romana Ecclesia*, 1 augusti 1152: Ed. *Bullarium Romanum*, t. II, col. 582-587.

³⁾ Abbas Praemonstratensis cum his qui sanioris consilii et magis idonei apparuerint. Alexander III, *In Apostolicae Sedis Specula*, 27 aprilis 1177. Ed.: J. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parisiis, 1633, p. 632.

⁴⁾ Cfr. O. GIERKE, *Das deutsche Genossenschaftsrecht*, Berolini, 1881, vol. III, p. 325, n. 247; p. 329, n. 258; G. SCHREIBER, *Kurie und Kloster*, Stuttgart, vol. I, p. 232; E. RUFFINI-AVONDO, *Il principio Maggioritario*, Torino, 1927, pp. 25-34; A. PETRANI, *La Genèse de la majorité qualifiée*, in *Apollinaris*, XXX, 1957, pp. 430-436.

⁵⁾ De diversitate inter aetatem ante et post Decretum Gratiani, cfr. P. FOURNIER, *Un tournant de l'histoire du Droit (1060-1140)*, in *Nouvelle Revue historique de Droit français et étranger*, XL, 1915, p. 5 s.; De saeculis XI et XII, cfr. C. DEREINE, *Vie commune, Règle de S. Augustin et chanoines réguliers*, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, XLI, 1946, pp. 365-406; S. KUTTNER, *The Scientific Investigation of Medieval Canon Law*, in *Speculum*, XXIV, 1949, pp. 493-501.

B. De Regula Monachorum Sancti Benedicti.

Principium canonicum « sanioritatis » apparet extitisse in regula S. Benedicti, cap. 64 : *De ordinando Abbate*, quod exponit modum electionis abbatis monasterii ⁶⁾. Principium secundum quod electio abbatis fieri debet est istud : modus electionis liber non est, sed fieri debet iuxta certum modum praescriptum. Subest vero huic formae electionis determinatae spes legislatoris : electionem unanimiter fieri ex parte monachorum, qui iure electionis praediti sunt, et vocantur : *concors congregatio*.

Si vero abbas non eligitur unanimiter, datur coetui minori, seu saniori parti communitatis ius determinandi quisnam sit abbas electus, et decisio pertinet ad hunc coetum minorem. Hac ratione S. Benedictus obviare intendit difficultatibus quae orirentur ex electione indigni, qui qualitates quae prius pro eligendo abbate constitutae erant, nullo modo aut insufficienter haberet.

In hoc electionis modo proinde electus non determinatur simplici maioriata, sed electio monachi digni ad hoc munus aut eligebatur ab omnibus fratribus absque ulla dissensione, aut, si monachi illi ad illam unanimiata non perveniunt, unanimiata illa obtineri debet per illam sectionem communitatis, quae est sanior et insignior propter suam sanctiata, sapientiam, prudentiam et rectum iudicium.

Haec ratio instituendae electionis non a S. Benedicto introducta erat, licet ipsi attribuenda videatur formula « sanior consilii » ; regula illa enim in tota Ecclesia occidentali principium efficiens actionis corporativae erat. Haec regula de coetero in vigore permansit usque ad Concilium Tridentinum, qui aliam electionis methodum introduxit ⁷⁾.

C. De unanimiata christiana.

S. Benedictus in sua lege monastica eclectica ⁸⁾ uti potuit regula

⁶⁾ In abbatis ordinatione illa semper consideretur ratio, ut hic constituatur quem, sive *concors congregatio* secundum timorem Dei, sive etiam pars quamvis parva congregationis saniore consilio, elegerint (Cap. LXIV, *Sancti Benedicti Regula Monachorum*, textus critico-practicus, sec. cod. Sangall. 914, adiuncta verborum concordantia cura D. PHILIBERTI SCHMITZ, addita Chr. MOHRMANN enarratione in linguam S. Benedicti, ed. 2, Maredsioli, 1955).

⁷⁾ Concilium Tridentinum, sessio XXV, De regularibus, c. 6.

⁸⁾ Cfr. T. McLAUGHLIN, *Le très ancien Droit canonique de l'Occident*, Parisiis,

quae fundata erat in sanioritate electorum, nempe spiritu et mente coevi temporis et exemplo S. Leonis I⁹⁾). Ab initiis ecclesiae notio permanens unitatis profundissima erat, et totis viribus promovebatur.

Unitas haec, quae nitebatur expositionibus S. Pauli de unitate fidelium in Ecclesia Christi, pervasit vitam ecclesiasticam priscorum temporum. Unum erant christiani in Christo, et in hac unionem vitali fontem et finem omnium suarum actionum inveniebant. Uniti vivere intendebant in vinculo charitatis. Una mens, unum cor et una anima direxit eorum intentiones. Si fidelis quis ageret aliquid contrarium huic unioni cum Christo, excludebat se a communitate christiana.

Huius mentis exemplum invenitur in Concilio Nicaeno, cum nonaginta octo episcopi probarent symbolum fidei a Concilio propositum. Nonaginta octo illi repraesentabant actionem Christi in Ecclesia, et duo illi qui illi Symbolo assentire renuerunt ipso facto extra unionem christianam sese posuerant, et sic rite excommunicati, stricto sensu, ac privati communionem christianam¹⁰⁾. Nulla tolerabatur oppositio, quae discordiam aut divisionem in vitam Ecclesiae inferret. Voluntas divina revelata erat in unanimitate et concordia actione communitatis Christianae.

Hoc principium etiam modum electionum regebat. Illi qui electione alicui intererant, potius noti erant uti « annunciatores voluntatis divinae » et postea tantum potius ut « electores »¹¹⁾.

Simile factum accidit occasione Concilii Chalcedonensis (a. 451). Nonnulli episcopi ex Aegypto sese opponebant decisioni cuidam, latae consequenter ad interventum 600 episcoporum. Legatus pontificius in hoc eventu « anti-christiano » observabat nonnullos irritum facere non posse suffragium sexcentorum et legatus conclusit illos opposcentes sese a sua oppositione desistere debere, ideoque eorum mentem ab aliis relate ad decisionem latam debere negligi¹²⁾.

Patet autem talem modum agendi redolere methodum satis superficiale, et proinde non in omnibus eventibus solutionem unde-

1932, p. 83; Ph. SCHMITZ, art.: *Bénédictine (Règle)*, in *Dict. de Droit Canonique*, t. II, col. 299.

⁹⁾ C. BUTLER, *Benedictine Monachism*, Londini, 1912, p. 253.

¹⁰⁾ E. RUFFINI-AVONDO, *Il Principio Maggioritario*, Torino, 1929, p. 26.

¹¹⁾ *Ib.*, p. 25.

¹²⁾ *Ib.*, p. 27.

quaque optimam praebere posse. Mirandum igitur non est iam anno 466 scripsisse S. Leonem episcopo Thessalonicensi decisionem electionis, si forte deest unanimitas in electione episcopali, ex parte metropolitani ferri debere in favorem illius, qui fuit dignior et a populo eligente receptus erat ¹³⁾.

Ubi ergo « sanior » pars in electionibus decisionem infert, modus ille agendi varia ratione intelligi potest. Cogitari posset unanimitem electorum facile semper obtinere posse, et tunc absque speciali difficultate « sanior » solutio proclamari poterit. Verum talis consideratio mere theoretica unanimitatis christianae obtentae facile ansam praebere poterat, et de facto ansam prae-buit realismo magis habili. Realismus ista intendebat profecto acceptabilitatem electi, simul tamen merita moralia candidati prae oculis habenda esse autumabat. Elementum ergo novum auctoritatis introducit in electione; nam nunc relinquitur metropolitano iudicium ultimum de aptitudine candidati ad functionem de qua agitur.

Ibi quaerenda videtur iuridica et historica origo sententiae modi electionis, prouti a Sancto Benedicto saeculo posteriori praescribitur. Iste Sanctus Legislator, ubi agitur de electi designatione, non solum considerat aptitudinem moralem candidati (quod clare edicitur a S. Benedicto in capite Regulae de qualitatibus requisitis in Abbate), sed praeterea in casu quo electores in aliqua communitate non assequantur decisionem unanimem, considerat quoque electorum coetum selectum — etiam si multo parvior est quam ipsa communitas integra —, seu illos qui dicuntur « sanioris consilii ».

Iustinianus quoque ex sua parte sensum principii unitatis retinendae apud christianos, signanter apud eos qui perfectionem religiosam sectantur; simul sero agnovit realitates communitatis christianae prae oculis esse habendas. Ideo leges Benedictinas adiungit

¹³⁾ Cum ergo de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus praeponeatur quem cleri populi que consensus concorditer postularit; ita ut si in aliam forte personam partium se vota dividerint metropolitani iudicio is alteri praeferatur qui maioribus et studiis iuvatur et meritis. S. LEO MAGNUS (440-461), Epistola XIV, in *Patr. Lat.* LIV, col. 673, cap. V, De cleri plebisque postulatione et consensu in episcoporum electione. — *Decretum Gratiani*, c. 36, D. LXIII: Cum vota eligentium in duas partes se dividerint, quis sit praeferendus alteri? Si forte quod nec reprehensibile nec inreligiosum iudicamus, vota eligentium in duas partes se dividerint, is metropolitani iudicio praeferatur, qui maioribus iuvatur, et non petentibus, nec plebs invita episcopum non optatur contempnat, aut oderit.

propriae Novellae, licet eas non facile in suo vero sensu intellexerit ¹⁴).

Modus electionis, prouti a S. Benedicto proponitur, in monasteriis et collegiis aliis similibus perdurat usque ad finem saeculi XII. In primis commentariis Regulae S. Benedicti, praesertim in commentario Pauli Diaconi (760-799), interpretatio intentionis S. Benedicti immutata permansit. Iste Paulus Diaconus suum commentarium clare exponit hac ratione : si quinquaginta monachi eligerent abbatem malum aut indignum, et duo abbatem bonum et aptum, votum horum duorum decisivum esse deberet ¹⁵).

Notum est S. Benedictum Anianum Aquisgranensem (817) postea non pauca in instituto monachali reformasse ; textus vero e regula S. Benedicti de electionibus intactus remansit. Qui textus de coetero solus est, in suo genere, inter omnes monasticas leges, quibus S. Benedictus Anianus usus est in sua *Concordia Regularum* ¹⁶).

Regula supra relata de electionibus valida fuit in saeculo IX sicuti valida fuit saeculo VI. Quamvis negari non possit, electiones in saeculis X-XI raro liberas fuisse, propter influxum laicorum, nihilominus *principium ipsum* dictum nunquam reiectum fuit et in electionibus episcoporum et abbatum validum remansit usque ad saeculum XII ¹⁷).

D. Principia fundamentalia.

Pressius considerando quid vere significet et implicite contineat principium electiones fieri debere a viris « sanioris consilii », saltem

¹⁴) Novella 123: *De Sanctissimis et Deo amabilibus et reverendissimis et clericis et monachis*. — *Iubemus igitur abbatem aut archimandritam in unoquoque monasterio ordinari non omnino secundum gradum monachorum sed quem omnes monachi vel melioris opinionis eligent*. Cfr. J. CHAPMAN, *St. Benedict and the Sixth Century*, Londini, 1929, p. 126.

¹⁵) PAULUS WARNEFRIDUS, diaconi Cassinensis. *In Sanctam Regulam Commentarium*. Cassino, 1880. Commentarius iste, iuxta C. BUTLER conscriptus fuit inter aa. 780-799.

¹⁶) *Concordia Regularum Sancti Benedicti Anianensis*, ed. H. MENARD, in *Patr. Lat.*, t. CIII, col. 703-1380. Cap. IV: De ordinando Abbate, ex Regula S. Benedicti, col. 755.

¹⁷) De modo electionis, cfr. A. ESMEIN, *L'unanimité et la majorité dans les élections canoniques*, in *Mélanges H. Fitting*, t. I, Monte-Pessulani, 1907, p. 364; D. KNOWLES, *The Monastic Order in England*, Cantabrigiae, 1950, p. 417.

si unanimitas electorum obtineri nequit, duo ante omnia perpendenda sunt :

1. Cum constet unanimitatem et unitatem in actione communitatum religiosarum semper expetitam fuisse, unanimitas mentis constituta et acquisita in parvo coetu virorum qui « partem saniozem » communitatis constituere censebantur, unanimitas in iudicio partis sanioris supplet unanimitatem totius communitatis necessariam ad demonstrandum hanc electionem vel decisionem opus esse Spiritus Sancti.

2. Legitimus superior tandem determinare debet, quatenam sit pars sanior in casu electionis, ubi unanimitas generalis totius communitatis obtineri nequit. Electiones illo tempore peragebantur vel per simplicem vocem ore prolata, vel per manum publice levatam, et superior vel moderator electionis facile progressum electionis percipere potest ; animadvertit quonam tendant suffragia prolata, et ex his compertis decidere potest ac debet qualis sit considerata pars sanior aut sapientior in illo coetu.

Tria ergo complectitur decursus electionis tali modo factae : 1. Ante omnia unanimitas quaeritur. 2. In casu electionis unanimis non obtentae, delectus sanioris partis a Superiore vel ab auctoritate legitima fieri debet. 3. Pars haec sanior decisionem ferre debet, et exinde oritur unanimitas obligans omnes, qui in electione vel alia decisione communiter ferenda partes habent.

E. Applicatio dictorum principiorum.

Principia quae modo exposuimus applicabantur in electionibus. Insuper valorem normativum habebant in aliis casibus, quorum nonnulla clare apparent in actionibus collegiorum initio saeculi XII¹⁸⁾.

Ivo Carnotensis (aa. 1115-1117) in electione episcopi Bellocensis pro solutione electionis perturbatae usus est principio sanioritatis¹⁹⁾, idest, illi clerici, qui fama et sapientia eminebant, consi-

¹⁸⁾ *Potestas ligandi atque solvendi*, Urbanus II, 1 february 1090: ed. *Bullarium Romanum*, t. I, col. 130.

¹⁹⁾ *Bellocensis clerici melioris famae et consilio saniores praecedente consilio vestro, consilio optimatum dioecesis suae, et laude populi domnum Galonem virum vitae honestum litteralibusque (al. liberalibusque) studiis et ecclesiasticis disciplinis ornatum in episcopum sibi elegerat* (Epistola CIV, IVONIS CARNOTENSIS Paschati: *Patrol. Lat.*, CLXII, col. 122).

lium moderante metropolitano et approbante populo, processerunt ad eligendum episcopum.

Romanus Pontifex, Calixtus II (1122) in notissimo concordato dicto *Pax Wormatiensis*, concessit ut in casu discordiae episcoporum, Imperator adiutorium praestet in designanda persona ad munus quoddam, et quidem personae illius cui faveret metropolita aut eius co-provinciales aut sanior pars ²⁰⁾).

Constitutiones Portuenses ex professo agunt de levanda indecisione electionis. Ad medelam procurandam tali statui rerum, Constitutiones proponunt, ut non solum personae electoribus notae vel carae propter merita sua personalia uti electae proclamarentur, sed etiam illi « cuius electioni plures ac meliores fratres consenserint » ²¹⁾.

In aetate ante Gratianum non invenimus pro obtinendis decisionibus communitatum simplicem regulam maioritatis, sed potius dominatur iudicium boni et auctoritatis, quod adesse censetur in « sanioribus ».

Durante saeculo duodecimo magna occurrit evolutio non tantum in notione collegii aut universitatis, sed etiam in modo quo corpora illa moralia agunt ²²⁾.

Versus idem tempus, etiam ratio secundum quam Summus Pontifex eligitur mutatur. Electio Summi Pontificis committitur collegio Cardinalium ²³⁾. Durante interregno autem collegium cardinalitium

²⁰⁾ *Ego Calixtus... concedo... ut si qua inter partes discordia emergerit metropolitani et comprovincialium consilio vel iudicio saniori parti assensum et auxilium praebes: Privilegium Papae Calixti II Heinricho, 22 septembris 1122 (Ed.: A. MERCATI in Raccolta di Concordati su Materie Ecclesiastiche tra la Santa Sede e le Autorità civili, Roma, 1919, p. 19).*

²¹⁾ Ex regula institutionis canonicalis, vel « Constitutiones Portuenses » confectae a Beato Petro de Honestis, canonico regulari, et a Paschali II, Summo Pontifice, approbatae ac confirmatae anno 1117: *Quod si in eligendo ex diversitate personarum orta fuerit inter fratres discordia in tantum ut ultra statutum terminum differatur electio, tunc praelati ecclesiae in communi oratione cum ieiunio eum eligant, quam ad hoc meliorem cognoverint, et cuius electioni plures ac meliores fratres consenserint. Cfr. E. AMORT, *Vetus Disciplinae Canonorum Regularium et Saecularium*, Venetiis, 1747, p. 346.*

²²⁾ Historia personae iuridicae huic connectitur quia ex hoc oriuntur collegia et communitates quae originem suam habebant in saeculo XII sub influxu capitulorum generalium et evolutione formae regiminis civilis et ecclesiasticae. Cfr. P. GILLET, *La Personnalité Juridique en Droit canonique*, Mechliniae, 1927, pp. 373-374; G. LEBRAS, *Institutions ecclésiastiques*, Parisii, 1959, pp. 91 s.

²³⁾ Prima restrictio electionum a Cardinalibus, collegialiter factarum, fuit

superiorem non habet, qui determinare posset quanam sit pars sanior inter electores. Consequenter adoptatur fictio partem quae maioritatem votorum obtinuit constituere partem saniolem; ideo determinatur duas tertias partes suffragiorum dandas esse illi, qui uti Pontifex electus considerabitur.

Ulterius hic apparet potestatem iuris activi ad electionem auferri a multitudine, et transferri Cardinalibus, qui profecto considerandi sunt uti pertinentes ad « partem saniolem » multitudinis. Proinde negotium totum corpus Ecclesiae afficiens tractatur a determinato coetu existente in Ecclesia, et in hoc coetu determinato principium novum in re tanti momenti observandum praescribitur et substituitur in locum principii electionis antea vigentis.

Etiā in iure civili illo tempore similes mutationes notari queunt. Eodem enim tempore in Republica Venetiana gubernium communitatis reservatur Ducibus, et in Germania communitates regi incipiunt a propriis civium collegiis ²⁴).

Novum ergo tunc enatum est elementum in modo regendi communitates. Ac evolutio in legislatione: cuius evolutionis gradus ita summarie indicari possunt: 1. Christiana communitas universa; 2. Christiana unanimitas per partem saniolem; 3. Actio exercitata a parte saniore, quae vere repraesentare censetur collegium totum communitatis.

Licet exempla actionis collegiorum, uti hodie collegia intelliguntur, non adeo multa sint, habentur tamen exempla alia, quam electiones in quibus hac unanimitate vel saniore parte collegia utebantur.

Innocentius II a. 1139 prohibuit alienationem bonorum communitatis factam sine consensu « meliorum et discretorum fratrum » monasterii Admontensis ²⁵). Idem Pontifex in bulla anni 1142 vetat

per constitutionem Nicolai II, *In Nomine Domini*, anno 1059. In hac bulla electio summi Pontificis reservatur cardinalibus-episcopis. Anno 1179, Alexander III in Concilio Lateranensi III reservavit illud ius Collegio Cardinalium. Quoad usum prioritatis in electionibus tantum post Decretum Gratiani influxus illius principii deprehenditur. Cfr. E. RUFFINI-AVONDO, *Il Principio Maggioritario*, Taurini, 1927, pp. 28-30.

²⁴) Recte scribit E. RUFFINI-AVONDO, l. c., p. 29, hoc fuisse « un fenomeno storico singulare per la sua universalità, che fu l'usurpazione dei diritti elettorali del popolo da parte di una corporazione ». Versus idem tempus, in societate civili corporationes initium sumpserunt.

²⁵) *Nec episcopo, nec abbati ipsi, nec personae alicui facultas sit, bona eius-*

mutationem formae institutionis, nisi forte aliqua mutatio in melius proponeretur; quod ultimum tantum admitti posset, cum haec mutatio esset approbata ab omnibus monasteriis eiusdem dioeceseos, aut iudicio partis, quae est sanioris consilii ²⁶⁾).

Praestantia auctoritatis eodem anno iterum invocata est, quando in bulla Innocentii II, *Ex iniuncto Nobis*, 19 aprilis 1142, permisit alienationem seu oppignorationem bonorum ecclesiasticorum ²⁷⁾).

Eodem principio usi sunt Patres in nonnullis Conciliis provincialibus et synodis dioecesanis, ut apparet ex pluribus citationibus Decreti Gratiani; quae testantur illum modum agendi inter ann. 1140-1150 ²⁸⁾ et antea.

Quando res difficiles vel maioris momenti, quae facile solvi non poterant, tractandi erant, modus agendi talis erat: referebantur ad proximam Synodum aut ad forum ecclesiasticum; et si in iis coetibus convenienter tractari non poterint, in sessionibus communibus diiudicandae sunt a coetu selecto, praesente patriarcha aut primate. Si qua dubia orirentur respectu legum ecclesiasticarum aut rerum alienarum, haec primum componenda sunt a metropolitano et quibusdam membris consilii metropolitani ²⁹⁾).

Licet paulatim principium maioritatis in actionibus collegiorum admissum fuerit, unanimis consensus huic principio non ab omnibus statim datus fuit. Commentator quidam Decreti Gratiani, cui nomen: Ruffinus, scribens de interpretatione « sanioris partis » in

dem coenobii in foedum sive beneficium, sine consensu melioris partis et discretorum fratrum, aliquibus dare, nec modis aliis alienare. INNOCENTIUS II, *Cum Omnibus Ecclesiis*, 13 aprilis 1339. Ed.: *Bullarium Romanum*, p. 435.

²⁶⁾ *Nec alicui liceat eiusdem institutionis formam ullatenus permutare, nisi forte ad melioris status praerogativam, praestante Domino, promovere voluerit; nec id singularis iudicio committatur, sed omnium monasteriorum ad Bambergensensem Ecclesiam pertinentium aut sanioris partis ac consensus, fieri debere sancimus.* INNOCENTIUS II, *Quotiens a Nobis*, 8 martii 1142. Ed.: *Bullarium Romanum*, p. 467.

²⁷⁾ *Prohibemus etiam ut eadem bona sine tuo vel successorum consilio, vel sanioris partis ipsius ecclesiae, nullus vendere, vel impignorare, seu quolibet modo alienare praesumat.* INNOCENTIUS II, *Ex Iniuncto Nobis*, 19 aprilis 1142. Ed.: *Bullarium Romanum*, p. 459.

²⁸⁾ *Summorum congregatio congregata: Decretum*, 2, 2, 3.

²⁹⁾ *Si inter episcopos eiusdem concilii dubitatio emergerit ecclesiastico iure vel de aliis negotiis, primum metropolitanus eorum cum aliis quibusdam in concilio considerans rem diiudicet: Decretum*, 3, 4, 4, 3.

sua *Summa Decretorum* (1157-1159)³⁰⁾, mentem saeculi XII mediantis in hac re exprimit. Asserit iste et exponit numeros nudos non sufficere ad quaestiones propositas decidendas, sed insuper qualitatem et idoneitatem electorum definientium.

Idem principium apparet in formula professionis, quae in usu erat in Ordine Praemonstratensi versus annos 1140-1153, in qua oboedientia promittitur praeposito Conventus et successoribus eius, quos sanior pars congregationis canonice elegerit³¹⁾. Et quod spectat ad interpretationem huius formulae, sicuti invenitur in formula professionis modo indicatae, invocare possumus Adamum dictum Praemonstratensem, abbatem Dryburgensem, qui circa a. 1180 sermonem habet de electionibus in abbatiis Praemonstratensibus, sicuti tunc fieri noscebantur³²⁾. Adamus noster non censet mere numericam maioritatem sufficere ad efficiendam sanioritatem in electionibus, sed admittit illam inveniri posse in minoribus segmentis membrorum communitatis, quae praedita sunt tribus his notis characteristicis: 1. Cognitione veritatis; 2. Amore veritatis; 3. Rectitudine intentionis.

F. Conclusio.

Conclusionis gratia, haec statui possunt:

Ante et paulo post Decretum Gratiani apparet saltem unum constans principium per saecula valuisse in respectu ad actiones collegiorum. Decisiones, quae erant sive electorales, sive spectantes ad alienationem bonorum, vel quae erant decreta iudicialia, vel

³⁰⁾ Magister Rufinus primus post Decretum elucidat principium sanioritatis. Scribit: Porro si paucitas, quae maioris auctoritatis et clarioris famae fuerint, multitudine eligentium contradicat bono utique animo, multitudo autem malo zelo, dissensiat, tunc acquiescendum paucitati dum tantummodo persona quae eligitur sit digna. Ed.: H. SINGER, *Summa Decretorum Rufinus*, Paderbornae, 1902, p. 50 s.

³¹⁾ Ego frater n... Promitto etiam obedientiam perfectam in Christo Domino n... praefate ecclesie preposito et successoribus eius, quos sanior pars congregationis canonice elegerit (iuxta cod. Monacensem, Clm 174, ff. 8r-10r). Cfr. Pl. LEFÈVRE, *Cérémonies de la vêtue et de la profession dans l'ordre de Prémontré*, in *Anal. Praem.*, VIII, 1932, p. 293.

³²⁾ *Eximii D. Magistri Adami Praemonstratensis Opera Omnia*. Ed. G. GHISELBERTI, Antverpiae, 1659, pp. 320-323. Cfr. N. WEYNS, *Het Praemonstratenzer Kloosterleven*, Tongerloae, 1948, pp. 51-54. Minus recte J. BULLOCH, *Adam of Dryburgh*, Londini, 1958, p. 66 s., mentem Adami proponere videtur, eo quod non satis considerat statum rerum vigentem saeculo XII.

res gubernationis domesticae, plerumque determinabantur ab aliquo superiore competenti, fueritne ille abbas, episcopus metropolitaeve; illudque principium constitutum erat pro omni casu relate ad quem discordiae ortae fuerint.

Deinde praevaluerunt decisiones latae a « sanioribus » quinde maioritate vel minoritate illius sanioris partis relate ad totum corpus collegii cura esset.

Principium hoc in Ordine Cisterciensi patenter in vigore erat. Et ex hoc principio ortum sumpsit Definitorium in illo Ordine. Utilitas et necessitas talis Definitorii crevit cum numerus maior Abbatum ad Capitulum conveniret, cumque necessitas coetus intracapitularis orta esset ad solvendas quaestiones, quae solvi aut componi non possent consensu unanimi Abbatum.

Haec nostra deductio non parum corroboratur e duplici desiderio quod apud Patres Ordinis Cisterciensis extitisse constat³³). Hac ratione agendo, intendebant illi Patres: 1° redire ad mentem religiosam Patrum Ecclesiae; 2° retinere strictam interpretationem Regulae S. Benedicti.

Rationem suam agendi expressam videbant in Regula S. Benedicti, cap. 64, statuente modo supra indicato Abbatem eligendum esse. Idem sancitum videbant in consuetudine coaeva et dotatum approbatione pontificia, et saepius in Bullis tractantibus de electionibus³⁴).

Hinc usus ille agendi in Capitulis generalibus introductus est, utpote instrumentum aptum ad centrale et generale gubernium Ordinis. In luce illorum factorum origo Definitorii quaerenda est, iuxta probatam et usitatam rationem administrandi illo tempore vigentem, quando idea Capituli in quo solummodo agebatur de culpis

³³) C. BOCK, *Les Codifications du Droit Cistercien*, in *Collect. Cisterc. Reform.*, XI, 1947, pp. 341-343; *Carta Caritatis*, cap. II, ed. J. TURK, in *Anal. Sacri Ord. Cisterc.*, I, 1945, p. 53.

³⁴) Formula communis praescribens formam electionis in documentis pontificiis semper eadem fuit, sive pro monachis, sive pro canonicis, post bullam Urbani II, *Potestas ligandi*, 1 februarii 1090: *Obeunte te, nunc eiusdem loci praepositi (vel abbatis) vel tuorum successorum nullus ibi qualibet surreptione, astutia, praeponatur, nisi quem fratres communi consilio vel fratrum pars consilio sanioris elegerint*. Ed.: *Bullarium Romanum*, t. I, p. 130. Formula eadem occurrit in chartis episcopalibus, v. gr. in charta Guarini, a. 1131: cfr. C. L. HUGO, *Annales Praemonstratensis Ordinis*, t. I, Nanceii, 1734, *Probationes*, col. DCLXXX; et in charta Conradi, archiepiscopi Magdeburgensis pro confirmatione fundationis monasterii Gratiae Dei, a. 1135 (*ib.*, col. DCIII).

occurrentibus medendis viam aperuit ad instrumentum centrale administrationis, seu, aliis verbis, ad corpus morale dotatum facultatibus legislativis et iudicialibus.

2. Quinam constitui possunt in Definidores ?

A. De Capitulo Generali et Definitorio.

Origine Definitorii explanata, nova surgit quaestio : Quinam constitui possunt Definidores ? Quomodo eligebantur aut constituebantur ? Quaenam erant relationes inter Definitorium Ordinis et sic dictos Primos-Patres Ordinis, seu praeter Abbatem Praemonstratensem, Abbates Laudunensem, Floreffnensem, Cuissiacensem ? Quaenam auctoritas Definitoribus concessa erat ?

Nulli dubio obnoxia est assertio apud Cistercienses, ante annum circiter 1150, solos Abbates admissos esse ad Capitulum generale. Idem apud Praemonstratenses observabatur. Capitulum generale enim, tam apud Cistercienses quam apud Praemonstratenses, erat annuus conventus *Abbatum* Ordinis. Hi abbates erant veri superiores ecclesiastici, quorum iurisdictio spiritualis extendebatur ad conventum publicum, qui paulatim efformavit institutum religiosum, potestatem exercens in totum Ordinem⁸⁵). Existencia talis conventus Abbatum Capitulum generale dictum, ab Ordine iuridice agnitum erat. Item, ut tale, agnitum erat ab Ordinariis loci, et saepissime ab auctoritate pontificia, recepit « confirmationes » varii generis, et nonnumquam forma quadam exemptionis dotatum fuit.

Potestas quae illo tempore Abbatibus competeat, modestum quoddam initium complectabatur potestatis quae postea in iure potestas dominativa vocari solet. Ad plura tamen Abbates, in Capitulo congregati, intentionem suam spiritualem valide exercere tenebantur.

Custodire et nutrire fidelitatem erga Regulam consuetudinesque domus debebant. Superiores ecclesiastici erant omnium eorum, qui se per professionem monasteriis suis astrinxerunt.

Temporibus illis quidem non raro in multis canonicalibus mo-

⁸⁵) H. MARTON, *Praecipua testimonia de activitate Capitulorum Generalium saeculi XII*, in *Anal. Praem.*, XXXIX, 1963, pp. 241-244; *Initia historico-iuridica Capituli Generalis Ordinis Praemonstratensis*, Romae 1964, pp. 185-188.

nasticisque institutis ita fundatio eorum ac ordinatio regebatur ³⁶⁾: Viri religiosi duodecim vel tredecim a matre-abbatia exhibant, ut sub alicuius patris vel abbatis inhabitarent praedium oblatum, quod ipsis generatim in coereimoniis ecclesiasticis ab episcopo vel etiam a laico possidendum traditum erat ³⁷⁾. Quoniam saepius monasteria talia ab aliquo Episcopo vel laico erant fundata, ipsius Abbatis erat constituere vitam religiosam in domo sua.

Abbas vel superior in sua propria domo ab initio erat etiam iuridice superior suae domus, cui cura spiritualis gregis episcopi ex aliqua parte iniuncta erat, subordinate quidem ad episcopum. In hanc fidelium partem, Abbati dari poterat iurisdictio ad audientias confessiones (si sacerdos fuerit abbas) ³⁸⁾. Abbas corrigere poterat offensiones contra Regulam occurrentes, et contra legitimas consuetudines Ordinis sui, vel etiam contra modum vivendi recognitum ³⁹⁾. Ulterius Abbati competeat facultas gubernandi, corrigendi et administrandi communitatem tam in rebus spiritualibus, quam in bonis temporalibus abbatiae. Illa potestas paene absoluta erat in Ordinibus viventibus secundum regulam S. Benedicti ⁴⁰⁾, sed secundum varia testimonia haec absoluta potestas Abbatis immutata fuit, et quidem ab initio, in Ordinibus canonicorum. Horum enim Abbas vel Praepositus petere debuit et obtinere consilium et consensum communitatis pro alienatione bonorum, et in aliis variisque actibus administrationis et regiminis ⁴¹⁾, sicuti e.g. in admissione vel dimissione candidatorum ad vitam religiosam.

Canonici enim magis erant addicti usibus experientiisque fundatorum suorum in capitulis cathedralibus collegiatisque, in quibus

³⁶⁾ Cfr. G. SCHREIBER, *Kurie und Kloster im 12. Jahrhundert*, Stuttgart, 1910, I, pp. 181-188. In hoc libro quaestio indicata potissimum tractatur sub aspectu dependentiae ab episcopo locali.

³⁷⁾ G. SCHREIBER, *Gemeinschaften des Mittelalters*, Monasterii, 1948, p. 375.

³⁸⁾ Sicut in bulla *Cum Sis Pater*, Alexander III, 13 martii 1171. Cfr. Ph. JAFFE-S. LOEWENFELD, *Regesta Pontificum Romanorum ad annum 1198*, Lipsiae, 1885-1888, n° 14.272. Ed.: J. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parisiis, 1633, p. 649 s.

³⁹⁾ Inde, uti videtur, orta est praxis vocandi societates religiosorum « Ordines ». Cfr. de sensu iuridico huius vocis: H. MARTON, *De sensu termini « Ordinis » in fontibus saeculi duodecimi*, in *Anal. Praem.*, XXXVII, 1961, pp. 314-318.

⁴⁰⁾ Cfr. D. KNOWLES, *The Monastic Order in England*, Cantabrigiae, 1950, p. 411 s.

⁴¹⁾ Cfr. Ph. DELHAYE, *St. Bernard de Clairvaux et Philippe de Harvengt*, in *Bulletin de la Soc. Histor. et Arch. de Langres*, XII, 1953, p. 4.

episcopus vel praeses tam saepe debebat obtinere consilium et consensum capitulorum. In Capitulo dioecesano ⁴²⁾ similiter conveniebant abbates-canonici, praesidente uno ex abbatibus; praesidens ille fruebatur auctoritate quadam singulari ad praesidendum; alii vero abbates praesentes erant non stricte subiecti ipsius. Concedendum siquidem est hanc unionem non esse notionem clare definitam in primo dimidio saeculi XII; illo tempore de coetero collegia, qua talia, in Ecclesia nondum valore vere iuridico insignita erant ⁴³⁾. Eodem tamen tempore videmus plura et numerosa collegia oriri, puta collegium Cardinalium, universitates, municipia, ordines religiosorum, et alia collegia specialia ad regendum.

Quod magis in specie attinet abbatem Praemonstrati, apparet Abbates obedire debere tum abbati Praemonstratensi, tum Capitulo ⁴⁴⁾. Haec obedientia iam in primis Statutis praescribitur, ac sanctionem pontificiam recepit anno 1143 ab Coelestino II, in Bulla *Desiderium nostrum* ⁴⁵⁾, qua indirecte approbantur omnia quae a Capitulo decernuntur, quae antea sancita sunt, aut postea praescribentur. Includitur ergo in hac approbatione generali adoptio canonica Statutorum, necnon additiones ac mutationes introductae ante vel post hoc tempus. Cum vero in Capitulis priorum temporum Ordinis solummodo Abbates vere Capitulo interessent, Abbates soli membra Definitorii erant, quando hic parvus coetus in ipso Capitulo introductus paulatim fuit. Notum est quidem iam anno 1177 non-Abbates ad Capitulum admitti; sed in hoc casu nihil aliud ipsis competeat quam excusationes Abbatum absentium in casu morbi exhibere ⁴⁶⁾.

⁴²⁾ Cfr. P. TORQUEBIAU, art.: *Chapitres de Chanoines*, in *Dict. de Droit Canonique*, t. 3, 1942, col. 530-595.

⁴³⁾ *Pour eux* (i. e.: christianis) *l'Eglise est une union, une société de fidèles, mais ils ne la considéraient pas comme un collège, une corporation*. Ita P. GILLET, *La Personnalité juridique en droit ecclésiastique*, Mechliniae, 1927, p. 42.

⁴⁴⁾ Statuta primitiva (1130-1131) ita dicunt: *Abbates omnes... domno abbati Praemonstratensis ecclesiae que mater est aliarum sanctoque illi conventui reverenter singuli humiliterque obediant*. Ed. R. VAN WAEFELGHEM, *Les premiers Statuts de l'Ordre de Prémontré*, in *Analectes de l'Ordre de Prémontré*, IX, 1913, pag. propr., p. 35.

⁴⁵⁾ Bulla *Desiderium nostrum est*, Coelestini II, 6 decembris 1143. Cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 8451. Ed.: J. LEPAIGE, l. c., p. 422.

⁴⁶⁾ Sic dicti « nuncii » iam anno 1177 admittebantur ad Capitulum ubi exhibebant litteras excusationum abbatum suorum in casu morbi. Ita in bulla *In Apostolicae Sedis Specula*, Alexandri III, 27 aprilis 1177. Cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 12.813. Ed.: J. LEPAIGE, l. c., p. 633.

Postea quidem comperimus non-abbates assumptos esse in Definitorios ⁴⁷⁾; sed factum tale explicandum esse conditionibus temporis vel loci, in quibus nulla alia solutio practica in dicto casu possibilis erat. Exceptio talis ergo non tollit legem iuxta quam tantum Abbates regulariter eligi possunt in Definitorios ⁴⁸⁾.

B. *De illis qui dicebantur « Primi Patres ».*

Fere ab initio Ordinis inter Abbates recensentur tres qui vocari solebant: *Primi Patres*. Qualis fuerit eorum status iuridicus, non adeo obvium est ⁴⁹⁾. Saepissime affirmatum est tres illos Abbates, seu Abbatem Laudunensem, Floreffiensem, et Cuissiacensem inde ab origine Definitorii semper huius membra fuisse. Haec opinio nobis videtur potissimum fundata in evolutione institutionum Ordinis Cisterciensis. Oritur insuper haec opinio a posterioribus primis-patribus molientibus antiquitatem muneris sui roborare sicuti et omnia officia, quae muneri suo accesserint. E tali tendentia occurrente tempore posteriori, non videtur probari posse illos primos-Patres inde ab initio tam multa iura et privilegia habuisse, et tam

⁴⁷⁾ J. LEPAIGE citat decretum Capituli generalis celebrati in monasterio S. Martini Laudunensis, anno 1543, vi cuius deinceps doctores in sacra Theologia facultatis Parisiensis ut definitorios in Capitulo admitti queant. Textus protocolli illius Capituli ita sese habet: *Item cum numerus Abbatum capitulantium, refrigerante charitate, paulatim minuatur, et crescentibus undique malis consilium praevaleat malignantium, Idcirco matura Praelatorum deliberatione praehabita, Capitulum praesens diffinit atque ordinat quod deinceps futuris perpetuisque temporibus, omnes et singuli Religiosi nostri Ordinis sacrae Theologiae professores, qui in alma Parisiensi facultate sui doctoratus gradum adepti fuerint, possint et valeant in hoc Patrum consistorio assistere et comparere tam ad referendum quam ad consulendum quae ad nostri Ordinis perfectionem ac decorem opportuna esse et fore viderint et recognoverint.* Ita in cod. ms. Laon 538, p. 366 s.

⁴⁸⁾ Statuta nunc vigentes admittunt non-abbates ut definitorios Ordinis (Stat. 89, 1), sed non ut definitorios Capituli generalis (Stat. 36, 1).

⁴⁹⁾ J. LEPAIGE, l. c., p. 253 et 1077, scribit primos-abbates esse *de iure* definitorios. Verum auctor tantum considerat ius constitutionale saeculi decimi septimi, et de facto non inquisivit historice et iuridice historiam Definitorii. Cfr. Pl. LEFÈVRE, *Une appréciation sur la Bibliotheca Praemonstratensia Ordinis de Lepaige par un abbé belge en 1633*, in *Anal. Praem.*, XIX, 1943, p. 59. — « Primi-patres » et « patre-abbates » capiunt originem in systemate Cisterciensis filiationis, quod adoptatum fuit a Praemonstratensibus ut servetur observantia regularis in omnibus monasteriis. Munus vigilantiae exercebatur, modo solito, in visitatione annua per modum consilii vigentis. Cfr. L. VAN DIJCK, *Essai sur les pouvoirs du Dominus Praemonstratensis*, in *Anal. Praem.*, XXVIII, 1952, p. 104 s.

magna auctoritate in Ordine et in Capitulo inde ab incunabulis Ordinis frui. De coetero magna auctoritas assumpta a quattuor primis Patribus apud Cistercienses apud istos religiosos fons multae agitationis fuisse videtur. Factum huius agitationis rationem reddit multarum immutationum occurrentium in administratione Ordinis Cisterciensis et tendentiae eorum ad fruendum iure suo in consulendo abbatem Cistercii in electione Definitorum ⁵⁰).

Posteriora incrementa potestatis Definitorum simpliciter transferre ad saeculum primum existentiae Ordinis, nobis non videtur admitti posse, in quantum documenta existentia et nota sinunt aliquod iudicium fundatum ferre. Auctoritatem Definitorum paulatim crevisse iure admitti potest. Sicuti organisatio et auctoritas Capituli generalis paulatim crevit ⁵¹), ita et institutum Definitorii non statim dotatum fuit insigni potestate et praerogativis.

Unde quaerenda est origo primorum illorum Patrem ?

Dum in Cistercio abbates illi primi quattuor erant numero, qui erant abbates quattuor primarum foundationum a Cistercio ortarum ⁵²), in Praemonstrato tantummodo tres erant numero. Scilicet :

1. Abbas Ecclesiae S. Martini Laudunensis, filiae ecclesiae Praemonstratensis, fundatae a Praemonstrato circa a. 1124 et verosimiliter abbatem iam habuit ante a. 1128 ⁵³).

2. Abbas Ecclesiae Floreffiensis, fundatae e Praemonstrato circa a. 1121-1222, cuius primus abbas fuit Richardus, ad hoc munus evocatus a B. Hugone, immediato successore S. fundatoris Ordinis, „S. Norberti, anno 1128 ⁵⁴).

3. Abbas Ecclesiae Cuissiacensis, fundatae circa a. 1115 et postea affiliatae Ordini Praemonstratensi, circa a. 1122 ⁵⁵).

⁵⁰) Relationes inter abbatem Cistercii et quattuor primos-abbates in illo Ordine determinatae fuerunt in Bulla, *Parvus Fons*, Clementis IV, 9 iunii 1265. Cfr. J. MAHN, *L'Ordre Cistercien et son gouvernement des origines au milieu du XIIe siècle* (1098-1265), Parisiis, 1951, pp. 228-238.

⁵¹) H. MARTON, *Initia historica-iuridica Capituli Generalis Ordinis Praemonstratensis*, Romae, 1964.

⁵²) Illi abbates erant abbates monasterii Firmitatis, fundati anno 1113; Pontiniaci, fundati anno 1114; abbas Claraevallensis, fundati anno 1115; abbas Morimundi, fundati anno 1115.

⁵³) Primus abbas S. Martini Laudunensis vocabatur Galterus de S. Mauritio (1124-1151). Cfr. N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, t. II, Straubing, 1952, p. 512.

⁵⁴) Primus abbas Floreffiensis fuit Richardus (1112-1130). L. c., p. 377.

⁵⁵) Tempore affiliationis Lucas de Roucy abbas erat Cuissiacensis. Vide *ib.*, p. 496 s.

Abbatia S. Martini Laudunensis commemoratur in Bulla Honorii II confirmante Ordinem anno 1126; Gualterus de S. Maurilio (1124-1151) erat unus de sex abbatibus, qui Hugoni, abbati Praemonstrati, adstiterunt in primo colloquio Ordinis, anno 1128. Abbas Floreffensis quoque commemoratur in Bulla confirmationis, eiusque abbas similiter praesens erat in primo Ordinis colloquio. Abbas Cuissacensis quidem in Bulla dicta non commemoratur, nec invitatus erat ad primum comitium Abbatum, neque huic comitio interfuisse videtur.

Modus quo illi primi-Patres eligebantur aegre a nobis indicari potest; nec videtur olim simpliciter determinatus, sicut in Cistercio, ubi primae quattuor foundationes directae e Cistercio ortae erant. Relate ad Ordinem Praemonstratensem, prima vice de eis sermo fit in Bulla *Proprium Est*, Innocentii II, anno 1134⁵⁶), in qua abbates Floreffensis, Laudunensis et Cuissiacensis designantur visitatores Ecclesiae Praemonstratensis, loco Patris-Abbatis, sicut mos erat in omnibus aliis abbatibus Ordinis. Sub hoc respectu, uti obvium est, in visitatione Ecclesiae Praemonstratensis, nullus Pater-Abbas designari poterat, nam Praemonstratum originem dedit toti Ordini. Si autem visitatores indicati abbatem Praemonstrati huius monasterii invenirent praevaricatorem Ordinis (seu mutantem modum constitutum vivendi), tepidum in corrigendo (in propria canonica et in monasteriis affiliatis), vel contumacem (in negligentia sua, in praevaricatione et in oboedientia praestando capitulo vel episcopo), visitatores eum monere debebant. Si haec monita remanerent inefficacia, tunc illi eum adducent ad episcopum Laudunensem, cui tunc munus incumbit iudicandi abbatem Praemonstrati secundum testimonia illorum Visitorum. Ratio haec agendi omnino conformis est constitutionibus anni 1134.

Munus aliud, tribus primis-Abbatibus committendum, habetur in Statutis editis a Martène (1171-1174)⁵⁷), in quibus praescribitur illos praesidere debere electioni abbatis Praemonstrati una cum

⁵⁶) *Proprium est* Innocentii II, 3 maii 1134. Cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 7652. Ed.: J. RAMACKERS, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 137. Vide de hac Bulla H. MARTON, *Figura iuridica Capituli Generalis prout in Statutis Ordinis et documentis Pontificiis saec. XII apparet*, in *Anal. Praem.*, XXXIX, 1963, pp. 16-25; *Initia historico-iuridica Capituli Generalis in Ordine Praemonstratense*, Romae, 1964, pp. 114-127.

⁵⁷) Ed. E. MARTÈNE, *De antiquis Ecclesiae Ritibus*, vol. III, Antverpiae, 1737, col. 891-926.

quattuor aliis Abbatibus. Hi autem suffragia non ferunt, solummodo canonicis Capituli a consiliis sunt; electores sunt et manent canonici ipsius Praemonstrati.

Status primorum-Abbatum ulterius describitur in Bulla Alexandri III, *In Apostolicae Sedis Specula* ⁵⁸⁾, in qua modus eorum agendi, probabiliter ad id tempus consuetus, expresse probatur. Aliis verbis: fiunt de iure visitatores Praemonstrati (et non tantum soliti visitatores) in locum patris-Abbatis, qui pro omnium matre-Abbatia (seu Praemonstrato) non datur. Corrigere possunt et monere, sed iudicium ferre cum effectu efficaci ipsis non permittitur. Abbatem incorrigibilem accusare debent coram Capitulo generali, quod hac ratione clare ut auctoritas suprema in Ordine agnoscitur et statuitur.

In eadem Bulla *In Apostolicae Sedis Specula* duo quoque casus indicantur in quibus abbas Praemonstratensis propriam iurisdictionis potestatem exercere potest. Tempore nempe visitationis decurrente inter Capitula, quam ipse peragit, deponere potest Abbatem aberrantem, si periculum scandali esset in mora, et in expectatione Capituli generalis. Sed in hoc casu se consociare debet cum Patre-abbate errantis abbatis. Similiter si controversiae et motus orirentur in rebus temporalibus inter abbatias, tunc Abbas Praemonstratensis et quicumque alius abbas, quem ipse elegerit, solvunt has difficultates. Sed in quocumque casu, quando potestas singularis abbati Praemonstrati datur, eius associationis cum aliis abbatibus modus quoque praescribitur. In quo, forsitan, remotas radices moderni « inter-capitularis » Definitorii reperire possumus.

Verum in his primis decenniis Ordinis, nihil indicat primos-Patres habuisse quodcumque ius seipsos associare in agendis negotiis simul cum Domino Praemonstratensi. Potestates quae ipsis conceduntur, expresse describuntur, magnamque libertatem Abbati Praemonstrati non auferunt tam in electionibus quam in actionibus.

De periodo satis longa vitae Ordinis non habemus, circa materiam a nobis examinatam, ullum testimonium documentis firmatum; similiter, descriptio brevis decursus Capituli generalis anni 1217 ⁵⁹⁾ nullum continet indicium de iure speciali, quo primi-Patres

⁵⁸⁾ *In Apostolicae Sedis Specula*. Ed. J. LEPAIGE, l. c., p. 632.

⁵⁹⁾ Cfr. Formularium descriptivum Capituli generalis anni 1217, apud Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts de Prémontré réformés sur les ordres de Grégoire IX et d'Innocent IV au XIIIe siècle* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire ecclésiastique, fasc. 23), Lovanii, 1946, p. 144.

fruerentur in relationibus ad definitorium. In hac descriptione Capituli Abbas Praemonstrati explicite designatur qua monens Definidores (seu : Abbates ad hoc a seipso electos) ut convenient ad conclusiones ferendas de relictis Visitorum.

Ad tempora posteriora procedens, apparet statum primorum Abbatum in Statutis annorum 1236-1238 non fuisse dotatum pluribus iuribus quam antea. Ad normam horum Statutorum fruebantur, uti antea, in Capitulis insigni auctoritate, uti custodes a lege indicati observantiae matris-ecclesiae Praemonstrati. Evidens est autem Dominum Praemonstratensem constanter immunem remansisse in possessione privilegiorum et status sui. Conatus irriti trium primorum Abbatum ad firmandum augendumque statum suum iuridicum in Compositione Odonis (1246)⁶⁰), nihil aliud procuravit quam reditum ad statum quo ante, cum Innocentius IV firmiter revocaverit omnia privilegia eis ab ipso antea concessa.

Prima indicatio in favorem primorum-Patrum Ordinis, qua definitorum de iure, apparet anno 1286⁶¹), licet certum sit illos Abbates munere Definitorum functos esse paulo ante 1286. Hoc anno controversia orta erat inter abbatem Laudunensem et abbatem Praemonstratensem, quae iam in primis sessionibus Capituli solvi foeliciter potuit. In decreto illius Capituli generalis anni 1286, Abbas Praemonstratensis concedit abbati Laudunensi ut semper definitoris munere fungatur quando et quamdiu Capitulo interest. Concedit insuper illum abbatem Laudunensem cum aliis duobus primis-Patribus posthac Abbati Praemonstrati a consiliis fore in eligendis aliis Definitoribus, *prout consuevit temporibus retroactis*⁶²). Ex hac concessione clare formulata in decreto Capituli sequitur usum iam existentem nunc fieri statutum Ordinis. Addi tamen potest hanc concessionem abbati Laudunensi libere ab abbate Praemonstratensi collatam esse (licet sub aliqua pressione morali), et non consequenter ad ullum statum existens vel maiorem auctoritatem.

C. De Abbate Praemonstratensis Ecclesiae.

Ab initio consilii annui Abbatum (circa a. 1130), abbati Prae-

⁶⁰) Cfr. supra, p. 216.

⁶¹) In compositione discordiae de iuribus et privilegiis Patrum-abbatum inter Dominum Praemonstratensem, Guidonem, et abbatem Laudunensem, Ioannem. Ed. J. LEPAIGE, l. c., pp. 1074-1079.

⁶²) *Ib.*, p. 1077.

monstratensi absque ullo dubio competeat status singularis in regendo illo consilio ⁶³). In annuis illis colloquiis omnes Abbates subsunt Domino Praemonstratensi, et ecclesiam Praemonstrati agnoscunt tamquam omnium matrem-Ecclesiam. Ex omnibus documentis quae de illis annuis colloquiis et Capitulis generalibus habentur, apparet abbatem Praemonstrati fuisse consuetum praesidem Capituli. Vi muneris sui, et qua praeses colloqui capitulive, abbas Praemonstrati fruebatur certis iuribus quae modum agendi in Capitulo regebant. In abbazia ipsa Praemonstrati, cui ille Abbas praesidet, capitula inde ab initio convocabantur ⁶⁴). Immo anno 1143, haec regula convocandi Capitulum in ipsum Praemonstratum confirmata est a Sancta Sede ⁶⁵).

Qua abbas-praesides Capituli, et iuxta consuetudinem secundum quam capitula collegiorum ineunte saeculo duodecimo agere solebant, ipse Dominus Praemonstratensis diiudicare debebat, quinam de facto in Capitulo congregato « sanioris mentis » essent. In prima clara expositione de Definitorio quam habemus, sanior pars illa est quae solvi debet casus difficiles occurrentes ⁶⁶).

Cum ulterius abbas Praemonstratensis, qua successor S. Norberti in monasterio Praemonstrati, qua dominus cui Abbates obedire tenebantur, et post 1143 ut canonice agnitum caput Ordinis, ille solus tandem decrevit quatenus esset « sanior pars » in coetu congregato, et hac ratione ipse solus designare poterat quinam ad Definitorium pertinerent. Tandem exeunte saeculo decimo tertio, iura Domini Praemonstratensis quodammodo coarctantur per primos Abbates.

Conclusionis instar, haec proponi possunt : In primo saeculo Ordinis, solummodo Abbates erant socii Definitorii. Ex his abbas Praemonstrati ad nutum eligebat illos, quos saniores, prudentiores et praestantiores in iudicio censebat. Haec libera electio iuridice nullo modo coarctabatur praesentia primorum-Patrum, qui nec sta-

⁶³) Cfr. L. VAN DIJCK, *Essai sur les sources du Droit Prémontré primitif concernant les pouvoirs du « Dominus Praemonstratensis »*, in *Anal. Praem.*, XXVIII, 1952, pp. 128-130.

⁶⁴) *Ad primam matrem, de qua processerant, id est Praemonstratensem ecclesiam*, ita HERMANNUS LAUDUNENSIS, *De miraculis B. M. Laudunensis Libri III*, ed. R. WILMANS, in MGH, SS, t. XII, p. 658.

⁶⁵) Coelestinus II, *Desiderium nostrum*, 6 decembris 1143. Cfr. JAFFE-LOEWENFELD, 8451. Ed.: J. LEPAIGE, l. c., p. 625.

⁶⁶) Bulla *In Apostolicae Sedis Specula*: cfr. n. 58.

tum in definitorio de iure habebant, nec ius quaecumque ad dandum consilium in eligendis definitoribus. Ipse solus abbas Praemonstrati erat definitor de iure.

3. *Quanam potestate Definitorium dotatum erat ?*

A. *De negotiis Capituli Generalis et Definitorii.*

In Bulla *In Apostolicae Sedis specula* materia summarie indicatur, de qua in Capitulo tractandum erat. Materia illa tractationum erat tum naturae spiritualis, tum naturae temporalis, et quidem praecipue : aedificatio animarum, instructio morum, incrementum disciplinae regularis, formatio virtutum ⁶⁷⁾.

Inter materias Capitulo allatas designantur explicate : Abbatum correctio, depositiones ac suspensiones ⁶⁸⁾ ; necnon licentiae dandae personis potentioribus, sicuti Adamo, abbati Dryburgensi, transitus ad Ordinem Carthusianorum ⁶⁹⁾ ; pacta precum et aestimationis mutuae, solutiones controversiarum cum aliis Ordinibus ⁷⁰⁾ ; deinde variae prohibitiones et ordinationes quae a frequentibus renovationibus Statutorum exigebantur.

Capitulum generale Praemonstratense monasteria iuridice abolevit ⁷¹⁾ ; definivit obligationes canonicorum Ordinis, qui ad episco-

⁶⁷⁾ Legitur in bulla: *In Apostolicae Sedis Specula: de omnibus quaestionibus et querelis tam spiritualibus quam temporalibus*. Ed. J. LEPAIGE, l. c., p. 633.

⁶⁸⁾ Capitulum generale anni 1164 deposuit abbates St. Augustini Tarvanensis, Alelimum et Drogonem. *Alelimum iudicio capituli generalis loco motus, ad domum professionis redire compellitur*. Ita C. L. HUGO, *Sacri et Canonici Ordinis Praemonstratensis Annales*, I, Nanceii, 1734, col. 224.

⁶⁹⁾ Cfr. E. M. THOMPSON, *A Fragment of the Witham Chronicle and Adam of Dryburgh, Praemonstratensian and Carthusian of Witham*, in *Bulletin of the John Rylands Library*, XVI, 1932, p. 22; J. BULLOCH, *Adam of Dryburgh*, Londini, 1958, p. 27.

⁷⁰⁾ Cfr. de talibus pactis: responsum Capituli generalis anno 1141 ad litteras Petri, abbatis Cluniacensis anni 1140 (J. LEPAIGE, o. c., p. 321); pactum societatis et confoederationis cum Cisterciensibus anno 1143 initum et anno 1153 renovatum (*Ib.*, p. 322).

⁷¹⁾ Cfr. N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, I, Straubing, 1949, p. 10. — Contra mentem Backmund, H. MARTON plura opponit facta. Cfr. H. MARTON, *Praecipua testimonia de activitate Capitulorum Generalium saeculi XII*, in *Anal. Praem.*, XXXIX, 1963, pp. 210-215; *Initia historico-iuridica Capituli generalis Ordinis Praemonstratensis*, Romae, 1964, pp. 154-159.

patum elevabantur ⁷²⁾; anathemate plectebat anti-papas ⁷³⁾; administravit erectionem et suppressionem abbatiarum ⁷⁴⁾; determinavit et transtulit paternitatem monasteriorum ⁷⁵⁾; renuntiationes Abbatum recepit ⁷⁶⁾; solutionem quaerebat in difficilibus controversiis, puta inter S. Bernardum et canonicum Bonae Spei, Philippum de Harvengt ⁷⁷⁾; concedebat nonnullos non interesse Capitulo, vel concedebat ut Abbates ex determinatis remotis Circariis per vices tantum Capitulo interessent ⁷⁸⁾.

Hac ratione, Capitulum invigilare studuit omnibus, quae necessaria erant pro bono Ordinis, sed in legislatione et iudiciali auctoritate exercenda caute et prudenter procedere solebat.

Si autem inter Abbates dissensio aliqua relate ad negotia in Capitulo tractata oriatur, res ad Definitorium deferenda est, et decisio Definitorii Abbatibus communicatur. Nova quaestio iuridica inde exsurgit: habuerintne Definitores potestatem quamdam, quae diversa erat a potestate qua Capitulum generale fruebatur?

B. De Potestate Legislativa.

Gr. Müller censet definitorio Cisterciensi nullam potestatem legislativam competere, saltem in saeculo XII et ineunte saeculo XIII, cum practice omnes Abbates in Capitulo generali convenire solebant ⁷⁹⁾. Cum eorum numerus tunc non adeo magnus esset, Abbates

⁷²⁾ Cfr. C. L. HUGO, *Annales*, III, ms. Nancy 1772 (997), addit. ad f° 216.

⁷³⁾ Cfr. epistola Ioannis abbatis Belliloci, quondam electi Praemonstrati, sed ab Alexandro III reprobati. Ed. C. L. HUGO, l. c., t. I, col. 15.

⁷⁴⁾ Capitulum generale anni 1144 Ordini aggregavit monasterium Lucernae. Cfr. E. RINGARD, *Les origines de l'Ordre de Prémontré en Normandie. Recherches sur la filiation des abbayes de la Luzerne et d'Ardenne*, in *Anal. Praem.*, II, 1926, p. 170.

⁷⁵⁾ Lucerna ponitur sub paterna custodia abbatis S. Iudoci in Nemore, anno 1144. Cfr. E. RINGARD, p. 170.

⁷⁶⁾ Capitulum generale anno 1140 accepit resignationem Odorammi, abbatis Montis S. Martini. Cfr. C. L. HUGO, *Annales*, III, ms., f. 221.

⁷⁷⁾ Controversia illa inter S. Bernardum et Philippum de Harvengt pluries in Capitulo generali tractata fuit. Cfr. H. MARTON, in *Anal. Praem.*, XXXIX, 1963, pp. 228-230; *Initia...*, pp. 172-174.

⁷⁸⁾ Exemptio illa occurrit pro prima vice in epistola Hugonis II, abbatis Praemonstrati (1171-1192) et capituli generalis anni 1174 ad abbates Angliae. Cfr. *Statuta anni 1630* edita a C. SAULNIER, Stivagii, 1725, p. 338, n. 1.

⁷⁹⁾ Cfr. G. MUELLER, *Studien über das Generalcapitel*, in *Cistercienser-Chronik*, XIII, 1901, p. 345.

suam potestatem auctoritatemque inter se uniti servabant, et Definitorium tantum tempore posteriori munera sua supra descripta obtinebat.

In fontibus antiquis, nullam reperimus concessionem potestatis definitorio Praemonstrati factam durante primo saeculo existentiae suae. Nulla ergo datur obiectiva ratio ob quam sermo esse possit de potestate legislativa, qua Definitorium, in seipso, fruebatur. Quamvis autem nullus occurrat textus legislativus de potestate speciali legifera Definitorio concessa, inquiri potest utrumne et quali potestate Definitores illi de facto usi sint. Ubi enim difficultates obveniebant solvendae, Definitores delegabantur a Statutis ut solutionem darent quaestionibus propositis. Praesidente Abbate Praemonstrati, illi Abbates definitores decernere debebant.

Sensus verbi « definire » (aut diffinire) durante saeculo XII amplius erat. Varia enim indicare poterat : 1. circumscribere ; 2. statuere ; 3. notare et indicare ; 4. contendere ; 5. pronuntiare ; 6. constituere ; 7. decernere vi potestatis ⁸⁰⁾.

Ubi agitur de « definitione » danda a « Definitoribus », significatio verbi « definire » potius intelligenda videtur de communi, licet accurata, investigatione alicuius quaestionis, prae oculis habitis omnibus considerandis. Effectus talis examinis accurati deinde ducebat ad decretum vel definitionem, quae ut vim iuridicam haberet, a legitima auctoritate sanciri debuit. Definitorium nostrum proinde potius erat coetus parvus delectorum virorum, qui decreta in Capitula statuenda, in brevi et contracta enuntiatione proponere debebat, potius quam coetus quidem legislativus, a Capitulo ipso distinctus. Decreta illa praeparata et a Capitulo sancita et evulgata vero et stricto sensu Statuta facta sunt ratificatione Capituli generalis.

Definitores illi ergo usque ad annum 1246 nullo statu vere legislativo fruebantur. Legislationem potius praeparare debebant quam legislationem sancire et evulgare. De coetero etiam sub respectu dictae praeparandae legislationis vario modo coarctabantur. Singulari modo enim uti definitores ab abbate Praemonstratensi eligebantur. Si ergo aliquid temere vel vitiose agerent, facile privari poterant electione ad Definitorium in Capitulo posteriori.

Insuper, Definitores rationem reddere debebant coram toto Ca-

⁸⁰⁾ *Thesaurus Linguae Latinae*, vol. V, Lipsiae, 1910, col. 342-348, sub voce « definio », et col. 350 sub voce « definitio ».

pitulo de iis quae egerant et ordinaverant; legere debebant sua proposita decreta coram Abbatibus in Capitulo congregatis, qui saltem tacite cum Definitorum propositis consentire tenebantur ⁸¹⁾.

Quae ab ipsis proponebantur quidem, iuxta Bullam *In Apostolicae Sedis Specula* ⁸²⁾: *Quaecumque illi decidunt observanda esse, observanda sunt ab omnibus sine ulla ulteriore discussione*. Attamen talis finalitas ad hanc conclusionem nos ducit, ut admitamus legislativam potestatem Definitorum aequiparari posse potestati legislativae ipsius Capituli, imo ipsam hanc potestatem supplere posse necessitate adiunctorum id postulante. Verum stricte ipsi Definitores non habebant potestatem legislativam, neque usque ad hanc diem hoc iure fruuntur ⁸³⁾.

C. De Potestate Iudiciali.

Quod attinet ad potestatem iudicalem Definitorii, assertum fuit illud ab eius humili origine illa potestate frui, utpote vices fungens fori iudicialis, cum in Ordine forum esset ad iudicandum saltem in secunda instantia ⁸⁴⁾. Quod certo temporibus posterioribus inveniri potest, quamvis videatur potestatem iudicalem illam potius ad persuadendum fuisse accommodatam, quam ad functiones stricte legislativas sub hoc respectu exercendas ⁸⁵⁾. Verum non habemus

⁸¹⁾ Reversi vero diffinitores in capitulum, pulsatur nola, et convenient singuli abbates, et surgens, prior capituli dicit: Exeant capellani, et nuncii abbatum remaneant; et extunc de tabella pronunciat quecumque diffinita sunt et scripta, videlicet, de abbatibus deponendis, etc. (Formularium anno 1217; ed. Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts réformés...*, p. 145); Ipsa quoque die tertia finitis diffinitionibus et ordinatis quae fuerint ordinanda, primo capitulo abbatum littere circiarum et alia prout opus fuerit recitentur, et postea in communi capitulo conventus, prehabito sermone si tempus exegerit, communia instituta ordinis si qua nova fuerint, et alia que recitanda fuerint promulgentur (Statuta ann. 1236-1238, ed. LEFÈVRE, *Les Statuts réformés*, p. 89). Notari placet quidnam egerint alii capitulares, durante conventu Definitorum: Fit tamen interim exhortatio in capitulo claustrii, cui multi intersunt (Formularium, l. c., p. 145). Et G. MULLER, l. c., p. 347 scribit: Sie aber mit philosophischen und theologischen Disputationen zu unterhalten.

⁸²⁾ Cfr. n. 58.

⁸³⁾ Stat. 17 collatum cum stat. 38,2,1, quoad definiores et Stat. 36,2 coll. cum Stat. 57,2 (Statuta renovata anni 1947).

⁸⁴⁾ Iuxta L. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 253: *Diffinitores capituli generalis esse supremum tribunal in Ordine, cui omnes obedire tenentur*.

⁸⁵⁾ Canonici Praemonstratenses Magdeburgenses habebant definitorium ut tribunal pro casibus inter se et quaeremonias emergentes ad extraneos. Cfr.

testimonium ex prima parte saeculi XII, quo constet Abbates eo tempore habuisse Definitorium, ut tribunal supremum Ordinis.

Instituta primitiva Ordinis, quibus termini formales « forum », et « tribunal » eo tempore applicari possent, erant : Patres-abbates (qui illa potestate uti poterant post debitam correctionem) ; Capitulum generale in suis annuis coetibus ; Abbas Praemonstrati post annum 1177, seu post publicatam Bullam : *In Apostolicae Sedis Specula*, sed hoc tantum in coniunctione cum Patre-Abbate rei vel accusati.

Non datur in ipso Ordine tribunal superius Capitulo generali. Quod Definitorio decidendum tradebatur, censebatur ab ipso Capitulo non solutum, nam, ad mentem primorum-Patrum Ordinis, nulla decisio in Capitulo ut admissa censebatur, si unanimitas deerat.

Constat praeterea mentem Reformatorem Religiosorum, post tempora Gregoriana, fortiter adversam fuisse foro tali iudiciali ⁸⁶). Aegre proinde admitti posset existentia ante a. 1150 instituti in Ordine, quod possideret tam determinatas formas iudiciales cum gradibus consuetis fori.

Verum quidem est, Bullam *Desiderium Nostrum* ⁸⁷), anno 1143 Capitulo et Abbati Praemonstrati tribuisse potestatem iudicandi et ferendi suspensiones, excommunicationesque ; terminologia tamen technica horum documentorum pontificiorum magis exprimit mentem curiae Romanae, a qua Bulla formulata ac scripta est, quam intentiones religiosas primorum-Patrum Ordinis nostri.

Nollemus tamen dicere iudicia, suspensiones et excommunicationes promulgatas ab abbate Praemonstrati et Capitulo nullam habuisse vim iuridicam. Hanc enim habebant. Sed primis decenniis vitae Ordinis, tantummodo media extraordinaria esse censebantur.

Medium ordinarium et constans correctionis et praeservationis Ordinis fuit frequens vel quotidianum capitulum culparum pro confratribus singularum domuum. Abbas debebat decreta Capitulum generalium observare sicut et regulam S. Augustini, necnon consuetudines legitimas servare. Si autem Abbas quidam in hoc negotio negligens esset, aut inobediens, Pater-Abbas eum monere debebat,

Fr. WINTER, *Die Praemonstratenser des XII. Jahrhunderts und ihre Bedeutung für das nordöstliche Deutschland*, Berlini, 1865, p. 379.

⁸⁶) L. THOMASSINUS, *Vetus et Nova Ecclesiae Disciplina*, Parisiis, 1961, pp. 597-603.

⁸⁷) Ed. J. LEPAIGE, l. c., p. 625.

imo in quibusdam casibus ab illo Patre-Abbate deponi potuit ⁸⁸⁾. Quando postea Circatores Capituli (qui visitatores fuerunt constituti a Capitulo generali pro unaquaque Circaria) instituti fuerunt, examen modi agendi Abbatis aberrantis ad Capitulum generale deferri potuit. Perduravit autem factum ante examen Capituli generalis semper alias plures instantias iuridicas de occurrentibus talibus casibus sese occupasse.

Reformatores Gregoriani siquidem optime noverant simul vivere, etiam sub inspiratione et sub ductu idearum sublimium, non semper impedire posse, perspecta humana debilitate aut possibili inobedientia, quominus facta occurrant, quae correctione indigerent. Correctio autem talis semper fieri debebat in spiritu charitatis; semperque media pacifica exauriri debebant, antequam recursus fieret ad rigorem iustitiae. Iuxta eamdem rationem procedere debebat Definitorium. Hoc enim paulatim in Ordine supremum tribunal factum est. Et quidem recte ac sapienter res ita ordinatae fuerunt. Nam illi qui munere Definitorii fungebantur, erant personae inter Patres capitulares insignes maturitate aequitateque iudicii. Et sicut Capitulum generale in suis institutis paulatim processit, ita et Definitorium paulatim factum est forum iudiciale pro toto Ordine.

CONCLUSIO GENERALIS

Capitulum generale Praemonstratense, non statim ab initio Ordinis, suam plene evolutam constitutionem iuridicam habuit. Anno 1143 accepit confirmationem pontificiam. Cum autem negotia in Capitulo tractanda èt numero èt momento crescerent, parvior coetus in ipso Capitulo enatus est, qui potissimum quaestiones difficiles et controversas tractaret et solveret. Fontes historici non clare edicunt quandonam et quomodo praecise ille parvus coetus exortus sit et creverit.

Prima mentio papalis definitorii Praemonstratensis fit anno 1177 in Bulla Alexandri III, *In Apostolicae Sedis Specula*. Hoc tempore enim Abbas Praemonstrati sibi in Capitulo aggregat saniores Patres

⁸⁸⁾ Sane si abbas aliquis vestri ordinis infamis et inutilis, aut ordinis praevaricator inventus fuerit, et prius per patrem suum abbatem, aut per nuncios eius admonitus, suum corrigere et emendare delictum neglexerit; aut cederent si amovendus fuerit, sponte noluit, auctoritate generali dponatur. Ita in bulla *In Apostolicae Sedis Specula*, Ed.: J. LEPAIGE, l. c., p. 632.

capitulares, ut solutionem dent quibuscumque et omnibus negotiis, quae insoluta manserint in consilio omnium Abbatum, propter inopiam unanimитatis.

E servato Chronico abbatis Emonis Horti Floridi, documentum habemus saeculi XIII (1217) in quo non solum Capitulum generale, sed etiam definitorium Praemonstratense describitur. Apparet in hoc documento qua ratione coetus Abbatum multorum efficaciter procedat ad bonum Ordinis promovendum et fovendum. Non tantum quaestiones occurrentes difficiles tractat, sed insuper varia simul proponunt illi abbates in profectum instituti Praemonstratensis, cuius bonum simul promovere intendunt.

Status evolutus definitorii Praemonstratensis determinate exponitur in Statutis annorum 1236-1238. Paulo post hanc recensionem Statutorum tres primi-Abbates Ordinis, Laudunensis, Floreffensis, et Cuissiacensis, maiorem auctoritatem pro se obtinere voluerunt in Capitulis et Definitorio. Conatus illi tamen non ad effectum speratum duxerunt, cum Innocentius IV privilegia paulo ante eis data revocasset. Ita Romanus Pontifex Definitorium restituit in illum statum, in quo a Statutis ann. 1236-1238 designatum est.

Si pressius, et magis stricte inquirimus originem Definitorii in Capitulo generali, haec invenitur in criterio « Sanioritatis », quod in antiquis ecclesiasticis coetibus magnum valorem obtinuit. Quaestiones, controversiae et problemata quae non apte fuerunt soluta a coetu in quo omnes Abbates congregati directe partem habebant, submittebantur parviori coetui personarum prudentium ad tractandas res illas complexiores.

Usus talis antiquus ortus est e societate pure Christiana, quae intuebatur actionem collegiatam hominum singularium, uti unicam actionem corporis mystici Iesu Christi. Idealismus abstractus qui in tali idea reperitur, moderabatur in praxi; unitate deficiente maioris coetus, instituebatur pars minor, quae eorum vices gerebat et quae per suam unanimitem actionis servare potuit unicum characterem christianum communitatis, de qua agebatur. Ideo tempore quo Capitula generalia in Ordine Cisterciensium, et paulo post in Ordine Praemonstratensi orta sunt, etiam notio coetus parvior inter maius collegium orta est ad providendum solidaritati Christianae, quoties discordia exorta unanimem conclusionum impossibilem reddiderat.

Capitulum Praemonstratense sanctionem necessariam acceperat pro suo munere legislativo et iudiciali anno 1143 (Coelestinus II,

Desiderium nostrum) ; definitorium Capituli tamen non fruebatur iurisdictione ab ipso Capitulo distincta, nec verosimiliter Definitores gaudebant omnibus et singulis muneribus, quae ad Capitulum pertinebant. Definitores proponebant resolutiones, iudicia orta ex consilio, descriptiones litterarum et petitionum omnis generis, sed eorum actio semper habita est uti actio totius Capituli. Quod Definitores agebant, sancitum erat a Capitulo et peractum ab abbate Praemonstratensi.

Compositio Definitorii decreta erat ab abbate Praemonstrati, qui tot abbates pro Definitorio eligebat quot necessarii putabantur ad res occurrentes tractandas. Neque illi qui dicebantur primi-Abbates fruebantur iure tali quo necessario membra esse deberent Definitorii.

Tandem Definitores illas tantum materias ad solutionem ducere debebant, quae ipsis mandabantur ab ipso Capitulo generali. Novas quaestiones tractandas introducere in Capitulo non erat ipsis permissum. Abbas Praemonstrati erat eorum praeses, et subiacebant influxui omnium Patrum Capitularium, qui a Definitoribus iudicia iusta et decisiones bonas et sapientes requirebant et expectabant.

B. MACKIN, O. Praem.